

Arbetsmiljö och djurvälstånd på små mjölkgårdar

Linnéa Follinger

Självständigt arbete • 30 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Institutionen för kliniska vetenskaper
Agronomprogrammet – Husdjur
Uppsala 2023

Arbetsmiljö och djurvälstånd på små mjölkgårdar

Working environment and animal welfare on small dairy farms

Linnéa Follinger

Handledare: Lisa Ekman, Sveriges Lantbruksuniversitet, Institutionen för kliniska vetenskaper
Bitr. handledare: Paulina Lingers, Växa Sverige
Examinator: Karin Alvåsen, Sveriges Lantbruksuniversitet, Institutionen för kliniska vetenskaper

Omfattning: 30 hp
Nivå och fördjupning: Avancerad nivå, A2E
Kurstitel: Självständigt arbete i husdjursvetenskap
Kurskod: EX0872
Program/utbildning: Agronomprogrammet – Husdjur
Kursansvarig inst.: Institutionen för husdjusgenetik
Utgivningsort: Uppsala
Utgivningsår: 2023
Omslagsbild: Linnéa Follinger
Upphovsrätt: Linnéa Follinger

Nyckelord: arbetsmiljö, djurvälstånd, mindre mjölkgårdar

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för veterinärmedicin och husdjursvetenskap

Institutionen för kliniska vetenskaper

Enheten för epidemiologi

Sammanfattning

Det har setts en tydlig minskning av antalet företag med mjölkkor i Sverige, det är framför allt de mindre gårdarna som har minskat i antal. Denna minskning skulle kunna påverka Sveriges livsmedelsförsörjning under krissituationer. En viktig förutsättning för att små mjölkföretagare ska överleva i framtiden är att det finns en god arbetsmiljö och djurvälstånd på gårdarna. Syftet med denna studie var att ta reda på hur lantbrukarna upplevde sin arbetsmiljö samt deras definition och upplevelse av djurmiljön i ett fåtal mindre besättningar. Studien utfördes på sex mindre gårdar i Jämtland och Uppland. Metoden som användes i detta mastersarbete var kvalitativ med semistrukturerade intervjuer av lantbrukarna. Svaren från intervjuerna analyserades med en tematisk analys.

Resultatet från intervjuerna visade att lantbrukarna upplevde att de generellt hade en god arbetsmiljö. Majoriteten av lantbrukarna hade korna uppbundna, vilket hade en påverkan på både arbetsmiljön och djurvälståndet. Flertalet av lantbrukarna beskrev god djurvälstånd med välmående kor som är fina, rena, glada och friska. God djurvälstånd beskrevs även med långlivade och hållbara kor. Samtliga lantbrukare beskrev att de hade en god djurvälstånd på sina gårdar. Generellt var de deltagande lantbrukarna i denna studie väldigt positiva till sina liv som lantbrukare. Det fanns dock vissa faktorer som påverkade lantbrukarna negativt. Dels var det stressen kring det administrativa arbetet, dels var det påtryckningar utifrån. Lantbrukare beskrev att dessa påtryckningar kom från mejerierna, myndigheter samt konsumenter och media. Lantbrukarna i studien ansåg även att djurvälståndet hade en direkt koppling till arbetsmiljön.

Nyckelord: arbetsmiljö, djurvälstånd, mindre mjölkgårdar

Abstract

There has been a clear reduction in number of dairy farms in Sweden, it is mainly the smaller farms that have decreased in number. This reduction could affect Sweden's food supply during crisis. Important factors for the survival of small dairy farms in the future is that there are a good working environment and animal welfare on the farms. The purpose of this study was to investigate how the farmers experienced their working environment, and their definition and experience of the animal welfare, at a few small herds in Sweden. The study was carried out on six smaller farms in Jämtland and Uppland. The method used in this master's thesis was qualitative interviews of the farmers with semi-structured questions. The answers from the interviews were then analyzed with a thematic analysis.

The results from the interviews showed that the farmers felt that they generally had a good working environment. Most farmers had their cows tied up, which had an impact on both the working environment and animal welfare. Many farmers described good animal welfare with well-kept cows that are clean, happy, and healthy. Good animal welfare was also described with long-lived and sustainable cows. All farmers described that they had good animal welfare on their farms. In general, the farmers who participated in this study were very positive about their lives as farmers. However, there were certain factors that affected the farmers negatively. Partly, because the stress around the administrative work, and partly because of external pressures. Farmers described that this external pressure came from the dairies, authorities as well as consumers and the media. The farmers in this study also considered that animal welfare had a direct connection to their working environment.

Keywords: working environment, animal welfare, small dairy farms

Innehållsförteckning

Tabellförteckning	7
Figurförteckning.....	8
1. Inledning	9
1.1 Syfte	10
2. Litteraturgenomgång	11
2.1 Beskrivning av besättningsstorlek, produktion och inhysningssystem för mjölkkor i Sverige	11
2.2 Arbetsmiljö	12
2.2.1 Vad är arbetsmiljö?.....	12
2.2.2 Arbetsolyckor och skador	12
2.2.3 Administration	13
2.2.4 Arbetsmiljö på mjölkgårdar	13
2.3 Djurvälstånd	14
2.3.1 Vad är djurvälstånd?	14
2.3.2 Bedömning av djurvälstånd	16
2.3.3 Djurvälstånd på mjölkgårdar.....	16
2.4 Djurs och människors påverkan på varandra	18
2.5 Lantbrukares sociala situation	19
3. Material och metod.....	20
3.1 Studiedesign och population.....	20
3.2 Intervjuernas struktur och innehåll	20
3.3 Beskrivning av tidsåtgången på gården.....	21
3.4 Databearbetning.....	21
4. Resultat	23
4.1 Gårdsbeskrivning	23
4.2 Arbetsmiljö	24
4.2.1 Arbetsolyckor och säkerhet	25
4.2.2 Administration	26
4.2.3 Stress.....	27
4.2.4 Variation i arbetet.....	28
4.3 Djurvälstånd.....	28

4.3.1	Förändring med obegränsat med pengar	29
4.4	Djurvälfärd och arbetsmiljö	30
4.5	Upplevelse av livet som lantbrukare	30
4.5.1	Jobbigaste/ krävande / stressigaste sidan av lantbruket.....	32
4.5.2	Mest givande/ positiva sidan av lantbruket.....	33
4.5.3	Tidsprioritering	33
4.5.4	Påverkan utifrån.....	34
4.5.5	Utbildning och bakgrund	35
4.7	Tidsåtgång på gårdarna	36
5. Diskussion	.....	38
5.1	Arbetsmiljö	38
5.2	Djurvälfärd.....	40
5.3	Djurvälfärd och arbetsmiljö	41
5.4	Gårdens förutsättningar	42
5.5	Upplevelse av livet som lantbrukare	44
5.6	Att tänka på vid liknande studier	45
6. Slutsats	.....	46
Referenser	.....	47
Populärvetenskaplig sammanfattning	.....	50
Tack	51	
Bilaga 1	.....	52
Bilaga 2	.....	54

Tabellförteckning

Tabell 1 Basfakta gård	24
------------------------------	----

Figurförteckning

Figur 1. Tre aspekter att ta hänsyn till vid definiering av djurvälstånd	15
Figur 2. De olika temana som har används samt respektive underteman.....	23
Figur 3 Antal timmar som varje enskild person lade på arbete samt det totala antalet timmar som lades per dag på skötsel och utfodring av djur per gård.....	36
Figur 4. Antal timmar per vecka som lades ner på administrativt arbete per gård	37
Figur 5. Antal timmar per vecka som lades ner på administrativt arbete per gård	37

1. Inledning

I Sverige har det under de senaste decennierna setts en tydlig minskning av antalet mjölkkor och mjölkföretag. Från 2013 till 2022 har antalet företag med mjölkkor minskat med 40,0 % medan antalet mjölkkor har minskat med 14,0 % (SOS 2023). Den största minskningen har skett bland de små mjölkgårdarna, framför allt på gårdar med 1–49 kor. Antalet företag med 1–24, 25–49, 50–74 mjölkkor har minskat med 68,0 %, 59,0 % respektive 37,0 % från 2013 till 2022 (SOS 2023).

I framtidens livsmedelsproduktion kan importen av insatsmedel samt ett fungerande elnät begränsas till följd av en krissituation. Vid ett sådant scenario blir stora och specialiserade gårdar mer sårbara. Genom att hålla färre djur i en extensivare produktion med fokus på att endast odla grovfoder går det att klara sig med färre insatsmedel och en begränsad elförsörjning (Eriksson 2018). Detta innebär att små mjölkgårdar kan spela en viktig roll för Sveriges framtida livsmedelsförsörjningen. Faktorer som att ha tillgång till ett eget gårdsmejeri för att kunna hantera mjölk och sälja direkt till kund, kan även bli fördelaktigt vid en krissituation om infrastrukturen blir påverkad och mjölkhämtningen blir begränsad (Eriksson 2018).

Små mjölkgårdar har även en viktig roll i att hålla landsbygden levande eftersom de bidrar till att människor bor kvar i byarna. Detta syns extra tydligt i skogsbygderna eftersom de kan bruka jordbruksmark till bete och vall som det inte går att odla annat på. Betesdjur är även viktiga för att hålla jordbrukslandskapet öppet, vilket är viktigt för vårt kulturarv och den biologiska mångfalden (Hajdu et al. 2020). För en långsiktig hållbarhet är det viktigt att optimera produktionen efter gårdens förutsättningar.

De små mjölkgårdarna är ofta familjeägda företag där en eller två personer från familjen arbetar på gården. Detta innebär att lantbrukarna ofta arbetar ensamma i stallet, vilket leder till att konsekvenserna kan bli stora när en olycka är framme. Studier från Sverige och USA har visat att hantering av djur innebär en stor risk för arbetsolyckor i mjölkbesättningar (Sorge et al. 2014; Pinzke 2016).

Tiden som lantbrukaren eller djurskötaren kan lägga på varje enskild individ minskar när antalet djur i besättningen ökar och omsättningen av djur blir högre.

Detta kan leda till en försämrad relation mellan lantbrukare och djur på individnivå (Porcher 2006). En bidragande faktor till god djurvälstånd i mindre besättningar är att det finns möjlighet för lantbrukaren att sköta om och känna sina kor på individnivå (Hajdu et al. 2020). En bra djurvälstånd med friska djur är en förutsättning för att kunna bibehålla en god produktion (Fraser 2008), vilket blir extra påtagligt i en mindre besättning.

En god arbetsmiljö och en bra djurvälstånd är därför en förutsättning för att de små mjölkföretagarna ska överleva. Anställda på danska gårdar ansåg att det fanns en koppling mellan arbetsförhållandena på gården och djurvälstånden (Annerber & Sandøe 2019), vilket understryker att arbetsmiljön och djurvälstånden påverkar varandra. Det finns i dagsläget inte mycket forskning rörande effekten som arbetsmiljön och djurvälstånden har på varandra i mindre mjölkbesättningar i Sverige.

1.1 Syfte

Syftet med denna studie är att med kvalitativ metodik utvärdera den upplevda arbetsmiljön i ett fåtal mindre besättningar, samt att ta reda på hur de medverkande lantbrukarna definierar och upplever djurvälstånden i besättningen.

2. Litteraturgenomgång

2.1 Beskrivning av besättningsstorlek, produktion och inhysningssystem för mjölkkor i Sverige

År 2021 fanns det 301 850 mjölkkor i 2 955 besättningar i Sverige (SOS 2023), varav 2 020 av dessa besättningar var med i Kokontrollen (Växa 2022). Produktionen i Kokontrollen låg i genomsnitt på 11 009 kg ECM. Detta varierade mellan 9 222 kg ECM för besättningar med 1–24,9 kor och upp till 11 616 kg ECM för besättningar med fler än 300 kor (Växa 2022). I dagsläget hålls mjölkkor i lösdrift eller uppbundet, vilket är något som har förändrats över åren. Enligt statistik från Kokontrollen hölls 57,5 % av alla kor i lösdriftssystem och 42,5 % i uppbundna system under 2021 (Växa 2022). Förut hölls de flesta kor i uppbundna system, numer hålls dock fler och fler kor i lösdrift till följd av förändrad lagstiftning. Det är inte längre tillåtet att bygga om eller bygga nya uppbundna stallar, vilket anges i Statens jordbruksverks föreskrifter och allmänna råd om nötkreaturshållning inom lantbruket m.m. (SJVFS 2019:18). Statistik från Kokontrollen 2020–2021, visade att det fanns 68 971 kor i besättningar med färre än 100 mjölkkor, 48,3 % av korna hölls uppbundet. Dessa kor fanns i 1308 besättningar, varav 59,9 % av dem hade uppbundet system (Växa 2022).

Lösdriftssystem är oftast utformade med liggbås, foderbord, drickplatser och gångar emellan för att korna ska kunna röra sig fritt. I lösdriftssystemen används olika typer av mjölkningssystem, vanligast är mjölkrobot, mjölkgrup eller karusell, (Phillips 2018). I uppbundna system hålls korna i stället i ett specifikt liggbås, de hålls på plats med hjälp av ett halsband som är fäst med kedja eller rep vid fronten av liggbåset. Korna har möjlighet att resa sig och lägga sig ner obehindrat men kan inte vända sig om. Bakom liggbåset som de står i finns det en gödselränna, avskiljare mellan båsen och framför liggbåset finns ett foderbord (Phillips 2018).

2.2 Arbetsmiljö

2.2.1 Vad är arbetsmiljö?

Arbetsmiljö kan delas upp i två separata delar: arbete och sammanhang. I arbete inkluderas faktorer som hur jobbet utförs, kontroll över samt variation av arbetsuppgifter, och en känsla av att man utför meningsfulla arbetsuppgifter. Sammanhang inkluderar de fysiska och psykologiska förhållandena på arbetsplatsen (Maulabakhsh & Razig 2015). Arbetsmiljö inkluderar även faktorer som arbetssäkerhet, arbetstimmar, relationer mellan kollegor och möjligheten att påverka sina arbetsuppgifter. Forskning har visat att det finns ett positivt samband mellan arbetsmiljö och att känna tillfredställelse med sitt arbete (Maulabakhsh & Razig 2015).

2.2.2 Arbetsolyckor och skador

Att arbeta inom lantbruket innebär flera risker som hantering av djur, stressig arbetsmiljö med hög arbetsbelastning och påfrestning från yttre faktorer (Pinzke 2018). Ifall en olycka sker eller om lantbrukaren blir sjuk, kan en ohållbar situation uppstå eftersom lantbrukaren då behöver anställa någon som kan ersätta dem (Lunner Kolstrup et al. 2013).

År 2021 skedde det 364 arbetsolyckor inom jordbruk, skogsbruk och fiske (AV 2023a), sex av dessa olyckor ledde till dödsfall (AV 2023b). Av de 364 arbetsolyckorna skedde majoriteten av olyckorna inom jordbruket (229, AV 2023b). Detta är en minskning från 2013, då det skedde 4 400 olyckor inom jord- och skogsbruk, varav 2 923 av olyckorna skedde inom jordbruket (Pinzke 2018). Antalet dödsfall skilde sig dock inte nämnvärt, år 2013 skedde fyra dödsfall inom jordbruk, skogsbruk och fiske (AV 2023b).

I en studie från Minnesota visade resultatet att 73,0 % av de olyckor som skedde på mjölkgårdar inkluderade interaktioner med nötkreatur (Sorge et al. 2014). Orsaken bakom dessa olyckor var framför allt att personerna inte var uppmärksamma på korna eller hade begränsad erfarenhet av att hantera nötkreatur. Denna studie visade även att de flesta lantbrukare i besättningar med färre än 50 mjölkkor hade lärt sig sina färdigheter av familjemedlemmar (Sorge et al. 2014). I en annan studie från Sverige visade resultatet att 32,8 % av de mjölkbönder som deltog i studien hade varit med om olyckor på jobbet (Pinzke 2016). Denna siffra skilde sig mellan de lantbrukare som höll korna i ett uppbundet system jämfört med de som höll dem i frigående system (Pinzke 2016). Av de lantbrukare som höll korna i uppbundna system hade 40,8 % varit med om arbetsplatsolyckor, i jämförelse med 30,7 % av de lantbrukare som höll korna i lösdrift. Även denna studie visade att majoriteten av alla skador som uppkom var i samband med hantering av djur (Pinzke 2016).

2.2.3 Administration

En studie visade att lantbrukarna i Sverige i genomsnitt spenderar 2,7 timmar per vecka på administrativt arbete (Lunner Kolstrup et al. 2017). Antalet lagkrav inom lantbruket har ökat från 278 stycken år 1996 till 603 stycken år 2016, detta är en ökning med 117,0 % (Lunner Kolstrup et al. 2017). År 2016 berörde 450 av lagkraven lantbrukare med växtodling och nötkreatursproduktion. Lantbrukare kan behöva föra journal över 22 olika områden, såsom stalljournalen där bland annat födselar och dödsfall fylls i, transport av farligt avfall och användning av bekämpningsmedel i växtodlingen (Lunner Kolstrup et al. 2017). Antalet journaler som behövs fyllas i har ökat med 340,0 % från 1996 till 2016 (Bergström Nilsson et al 2020). Utöver detta kan ytterligare 36 olika tillstånd behöva sökas, exempel på detta är tillstånd för större djurproducenter, livsmedelsanläggning i primärproduktion och foderföretagsregister (Lunner Kolstrup et al. 2017). Tillfällena då det krävdes en anmälan eller tillstånd har ökat med 450,0 % från 1996 till 2016 (Bergström Nilsson et al 2020).

De ökade kraven på administration och journalföring från myndigheter och branschorganisationer har inneburit ökade kostnader för lantbrukare (Bergström Nilsson et al 2020). En rapport visade att flera små- och medelstora företag inom lantbruket ansåg att det är mycket administration och att den ibland är oproportionerlig (Lans Strömblad 2018). Detta blir extra påtagligt i mindre besättningar där administration och journalföring kring djurhållning blir dyrare per djur jämfört med större gårdar. Journalföring och rapportering låg oftast inte som en daglig rutin i mindre besättningar (Bergström Nilsson et al 2020). Större företag märkte inte av det på samma sätt eftersom möjligheten att ha en anställd som arbetar med administrationen fanns. Ifall lantbrukare i mindre företag inte har råd att ha anställda och själva jobba helger och kvällar kan administrationen kännas extra tungt eftersom tid som kunde läggas på djuromsorg i stället läggs på administration (Lans Strömblad 2018).

Enligt en studie av Bergström Nilsson et al (2020) ansåg lantbrukarna att många myndigheter och branschorganisationer kräver samma uppgifter. Lantbrukaren måste registrera dessa uppgifter separat i stället för till en samlad enhet (Bergström Nilsson et al 2020), vilket leder till att administrationen oftast blir dubbel eller tredubbel (Lans Strömblad 2018). Personer som hade velat starta sidoverksamheter som exempelvis slakteri undviker detta på grund av oro för extra administration och extra kostnader för olika tillstånd (Lans Strömblad 2018).

2.2.4 Arbetsmiljö på mjölkgårdar

Arbete på mjölkgårdar inkluderar tidiga morgnar och sena kvällar, alla dagar i veckan, året om. Den höga arbetsbelastningen blir extra tydlig på mindre

mjölkgårdar där de inte har några anställda, vilket leder till att det är svårt för lantbrukaren att ta ledigt. Det kan även bli svårt att skilja på arbete och privatliv när du bor där du arbetar, vilket kan skapa en mental press (Lunner Kolstrup et al. 2013).

Till följd av att antalet mindre mjölkgårdar minskar i antal, ökar avstånden mellan gårdarna vilket kan innebära att lantbrukarna blir mer isolerade (Lunner Kolstrup et al. 2013). Mjölkbönder utsätts för dagliga utmaningar, som exempelvis en hög arbetsbelastning, oro för inkomst och räntor, teknik som inte fungerar samt beroende av yttre faktorer som väder och konsumenters värderingar. Svenska lantbrukare anser dock att de har stor kontroll över sitt arbete och uppfattar sitt yrke som meningsfullt, trots de höga krav som ställs (Lunner Kolstrup et al. 2013).

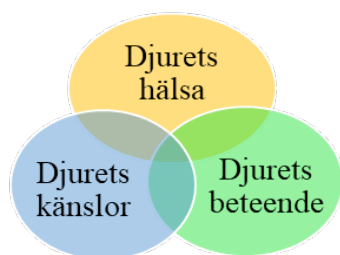
Under en 25-årsperiod utfördes en studie rörande muskuloskeletal symtom hos mjölkbönder i södra Sverige. Data från denna studie visade att arbetsveckorna har förlängts med tre till fyra timmar från 2002 till 2013. Denna studie visade även att män som arbetade i besättningar där korna mjölkades i robot hade signifikant mindre smärtor i skulderna jämfört med de män som arbetade i besättningar med andra mjölkningssystem. Denna skillnad fanns även bland kvinnorna, där de som arbetade på gårdar med mjölkrobotar hade färre problem med ländryggen jämfört med de som arbetade på gårdar med andra mjölkningssystem (Pinzke 2016).

2.3 Djurvälstånd

2.3.1 Vad är djurvälstånd?

Djurvälstånd definieras som en beskrivning av djurets aktuella tillstånd, det kan även beskrivas som den livskvalitén en individ upplever. Faktorer som djurets hälsa, känslor och beteende (figur 1) påverkar djurets sammanlagda välfärd (Appelby et al. 2018). Djurvälstånd i en besättning identifieras med hjälp av vetenskapliga mätvärden och människors värderingar av vad som anses vara bra välfärd (Fraser 2008). Tecken på en försämrad djurvälstånd kan vara sjukdom, skada och minskad produktion (Fraser 2008). Bedömning av djurvälstånden görs utifrån personen i frågas uppfattning av vad som är ett etiskt försvarbart sätt att behandla djur. Vad som ansågs vara de viktigaste aspekterna av djurvälstånd skiljer sig mellan olika grupper av människor. En grundläggande beskrivning av godtagbar djurvälstånd är de fem friheterna (Appelby et al. 2018).

1. Frihet från hunger och törst
2. Frihet från obehag
3. Frihet från smärta, skador och sjukdom
4. Frihet att uttrycka naturligt beteende
5. Frihet från rädsla och stress.

Figur 1. Tre aspekter att ta hänsyn till vid definiering av djurvälstånd (Appelby et al. 2018).

En aspekt av att mäta djurvälstånd är att utgå från djurets känslor och subjektiva upplevelser för att göra en bedömning. Där de positiva känslor som ett djur upplever är en indikator på god välfärd och negativa känslor är en indikator på dålig välfärd (Appelby et al. 2018). Djurens fysiologi och beteende har utvecklats för att maximera individens hälsa och kondition under naturliga förhållanden. Känslor har utvecklats som en flexibel mekanism för att motivera specifika beteenden (Appelby et al. 2018). Negativa känslor motiverar djuret att utföra beteenden i situationer där omedelbara åtgärder krävs, exempel födosök eller flykt. Positiva känslor å andra sidan, motiverar beteenden i situationer där inga omedelbara åtgärder krävs, men där det finns en långsiktig nytta av beteendet. Det finns en växande acceptans för att negativa känslor försämrar djurets välfärd och positiva känslor förbättrar den (Appelby et al. 2018). På grund av känslornas centrala roll verkar det troligt att framtida forskning i allt högre grad kommer att inriktas på kognition och känslor hos djur för att bedöma välfärden (Appelby et al. 2018).

Naturligt beteende är även en viktig aspekt i bedömning av djurvälstånd. Det viktigt att ta hänsyn till att alla naturliga beteenden inte är positiva eller önskvärda, exempel på detta är aggressiva beteenden eller flyktbeteenden (Appelby et al. 2018). När en individ utsätts för aggressiva beteenden kan detta få negativa konsekvenser på det utsatta djurets välfärd. Naturliga beteenden och dess påverkan på djurvälstånden är komplexa men viktiga att förstå. Att kunna utföra alla naturliga beteenden är inte nödvändigt för djurets välfärd. Däremot är möjligheten att kunna utföra naturliga beteenden, som exempelvis födosök och positiva sociala kontakter, ett effektivt sätt i praktiken att förbättra djurvälstånden för en individ (Appelby et al. 2018).

2.3.2 Bedömning av djurvälstånd

Djurets hälsa är något som anses ha en självklar påverkan på individens välfärd, där friska djur upplever bättre välfärd jämfört med sjuka djur. Att mäta och jämföra individers hälsa är relativt enkelt, vilket gör att det är ett vanligt förekommande sätt att bedöma djurvälståndet på. Forskning kring djurs hälsa inriktas alltmer på förebyggande åtgärder samt till att förstå vilka effekter en försämrad hälsa kan ha på djurets välfärd. Ett annat fokus ligger på kopplingen mellan djurs och människors välbefinnande (Appelby et al. 2018).

Biologiska indikatorer används för att identifiera djurvälstånd i stället för djurets känslor eftersom det är lättare att mäta. Indikatorer som inkluderas är beteenden, sjukdomsincidens och svårighetsgrad, fysiologiska faktorer, produktion, förväntad livslängd samt reproduktionstakt. Fysiologiska faktorer inkluderar immunstatus, stresshormoner och homeostatiska mekanismer och smärtregulatorer (Phillips 2018).

Djurvälstånd ute på gårdar kan även bedömas med hjälp av resursfaktorer i form av antal drick- eller ätplatser, måtten på foderbordet, måtten på golvytan och liggytornas komfort. (Phillips 2018). Det finns även djurfaktorer där indikatorerna bestående av egenskaper som produktion, livslängd, kroppscondition, renlighet, och sjukdom (exempelvis mastit eller hälsa) mäts. Målet med djurvälståndsbedömningar är att optimera utfodring, hälsa, inhygning och kornas beteende. God djurvälstånd innebär att de fem friheterna ska uppnås, att djuren ska ha en god relation till människor och en positiv känslomässig status (Phillips 2018).

2.3.3 Djurvälstånd på mjölkgårdar

Kons olika fysiologiska indikatorer på djurvälstånd påverkar varandra, antingen direkt eller indirekt. Att öka värdet på en indikator för djurvälstånd kan minska värdet för en annan välfärdsindikator. Exempel på detta är att en ökad mjölkproduktion eller reproduktionshastighet kan ha negativa effekter på individens livslängd (Phillips 2018). Det är komplexa värderingar som styr lantbrukarnas beslut rörande djurvälståndet på gården. Trots att många lantbrukare, forskare samt veterinärer anser att höga nivåer av mjölkproduktion och god hälsa är tydliga bevis på en hög välfärdsstandard (Barkema et al. 2015; Lundmark et al. 2022), finns det ytterligare faktorer på god djurvälstånd som inte är relaterade till djurets produktionsförmåga (Hansson & Lagerkvist 2015). Andra viktiga faktorer för god djurvälstånd enligt lantbrukarna, utöver en god hälsa, foder och vatten, är snabb behandling vid sjukdom och skada, god djurvård och skötsel samt att djuren känner sig trygga med skötaren (Annerber & Sandøe 2019). Vissa ansåg även att sommarbetet var en viktig faktor för god djurvälstånd (Lundmark et al. 2022).

Allmänheten värderade naturliga beteenden och djurets känslor, när de beskrev god djurvälstånd (Barkema et al. 2015).

Kor i uppbundna besättningar mjölkas och utfodras manuellt i större grad än i lösdrifter, vilket innebär en högre arbetsbelastning. Till följd av detta spenderar lantbrukarna mycket tid hos korna, vilket bidrar till att ett starkt band kan växa fram mellan djur och människa (Phillips 2018). När en besättning istället har en lösdrift med hög mekanisering och mjölkrobot, kan lantbrukaren ha fler kor än i en uppbunden besättning med samma arbetsbörda (Phillips et al. 2013). I uppbundna system är det därför lättare för lantbrukaren att upptäcka problem hos korna eftersom de har färre individer och spenderar mer tid med varje ko (Phillips et al. 2013). Däremot används många tekniska hjälpmedel för att övervaka kornas hälsostatus i större besättningar.

Kor är flockdjur som vill synkronisera sitt beteende, speciellt vila och födosök. Detta kan vara ett problem i lösdrifter ifall det inte finns tillräckligt med ät- och liggplatser (Phillips et al. 2013). Det får framför allt negativa konsekvenser för de lågrankade korna som inte får komma fram till foderbordet och liggbåsen i samma utsträckning som de högrankade korna. I lösdrifter är korna närmare varandra jämfört med det avstånd de håller till varandra ute på betet, vilket kan begränsa de lågrankade kornas möjlighet att röra sig fritt inne i stallet (Phillips et al. 2013).

En hög belägningsgrad ökar stressen hos djuren, vilket kan bero på att agonistiska beteenden som ökar med en ökad besättningsstorlek i lösdriftssystem (Phillips et al 2013: Popescu et al 2014). Agonistiska beteenden definieras som de beteenden som utförs mellan två individer under konflikt och, inkluderar bland annat aggressiva beteenden och flyktbeteenden. Agonistiska beteenden sker oftast vid ätplatser, liggbås och drickplatser ifall det är begränsat med utrymme (Phillips et al 2013). Kor utför sociala beteenden som exempelvis att slicka på varandra för att lugna en individ och stärka bandet mellan individer (Phillips et al 2013). I uppbundna system begränsas kornas möjligheter att utföra sociala beteenden (Phillips et al 2013: Popescu et al 2014: Phillips 2018).

Uppbundna system förknippas med vissa välfärdsproblem som stereotypa beteenden, stelhet hos korna, ovilja att byta liggställning (Phillips et al 2013). Korna kan få problem med benen till följd av begränsad rörelsefrihet (Phillips 2018) och stelare gång jämfört med kor på bete (Phillips et al 2013). Det är dock en högre andel halta kor i lösdrifter jämfört med uppbundna system (Popescu et al 2014). Detta kan bero på agonistiska beteenden som sker på hala betonggolv som ökar risken för att kor halkar och faller, andra faktorer kan vara att problem med klövarna kan öka i och med det hårda underlaget. Dessa faktorer kan även försämra deras rörelseförmåga (Phillips et al 2013).

2.4 Djurs och människors påverkan på varandra

Lantbrukare som intervjuades i en studie av Lans Strömblad et al. (2018), ansåg att det fanns svårigheter att uppfylla arbetsmiljölagsstiftningen och djurskyddslagstiftningen, eftersom dessa lagkrav kunde vara motsägelsefulla. De menade att det ibland kan bli en prioriteringsfråga, vilka lagkrav som är viktigast. Detta ledde till att lantbrukaren behövde välja ifall djuren eller personalen skulle ha det bra (Lans Strömblad et al. 2018).

Lantbrukare som höll sina kor i uppbundna system ansåg att den mest tillfredställande delen av arbetet var mjölkningen. De lantbrukare som höll sina kor i lösgående system ansåg att den vardagliga skötseln av kor och kalvar var den mest tillfredställande delen av jobbet (Pinzke 2016).

Levnadsvillkor i arbetet är det mest lämpade sättet att beskriva djur och människors välbefinnande på gårdarna, eftersom det kan ses som deras gemensamma arbetsplats (Porcher 2006). I en studie utförd på danska gårdar intervjuades anställda. De anställda antydde att en negativ relation mellan den anställda och lantbrukaren, eller om den anställda inte kände sig uppskattade, kunde ha en negativ påverkan för djurvälståndet på gården (Annerber & Sandøe 2019). Den anställdas syn på djurvälståndet påverkades även av arbetsförhållanden på gården (Annerber & Sandøe 2019).

Många studier har funnit att närvaron av sällskapsdjur förbättrar det psykiska välbefinnandet hos sina ägare (Knight & Herzo 2009; O'Haire 2010). Detta inkluderar faktorer som högre självkänsla, större tillfredställelse med livet och minskad depression (Wunderlin et al. 2021). Sällskapsdjur minskar även individens stressreaktioner och ångest i stressfulla situationer eller miljöer (Friedmann & Son 2009; O'Haire 2010). Närvaron av sällskapsdjur har även en positiv påverkan på vår uppfattning av situationer och människorna i dem (Friedmann & Son 2009). Det finns ett antal fysiska hälsofördelar med att ha kontakt med djur (Knight & Herzo 2009; O'Haire 2010), dessa inkluderar snabbare återhämtning efter sjukdom samt kroppen har en bättre förmåga att förhindra sjukdomar (Wunderlin et al. 2021). Det är dock inte endast närvaron av sällskapsdjur som påverkar människor, utan det kan räcka med att titta på djur och natur både i verkligheten samt på film för att få positiva effekter (O'Haire 2010).

Sällskapsdjur fungerar även som ett socialt stöd för sina ägare, eftersom de ger ett icke dömande stöd, är ständigt tillgängliga och visar villkorslöskärlek (O'Haire 2010). Detta har ett särskilt värde för socialt isolerade individer (Friedmann & Son 2009). Exempel på detta kan vara äldre som har förlorat mänskligt socialt stöd på grund av att vänner och familj har flyttat ifrån eller gått bort (O'Haire 2010).

2.5 Lantbrukares sociala situation

I Sverige minskar antalet gårdar och de gårdar som finns kvar ökar i storlek, detta leder till att lantbrukarna lever mer geografiskt isolerat än tidigare (Röös 2019). De faktorer som hade starkast positiv korrelation med lantbrukarnas livssituationsindex (ett beräknat medelvärde av lantbrukarnas svar rörande tre frågor om deras liv) var en stabil ekonomisk situation, att ha samma levnadsstandard som andra, att inte uppleva för mycket stress, att finna sitt arbete meningsfullt, ha anständiga arbetstider samt att ha en bra familjesituation (Röös 2019).

I en studie från Österrike som gjordes på mindre mjölkgårdar med cirka 20 kor, var det framför allt familjemedlemmar som arbetade och det fanns sällan någon anställd (Scheurich et al. 2021). Studien visade att mer än två tredjedelar av lantbrukarna som deltog var nöjda med sina liv. Majoriteten av lantbrukarna ansåg att de fann arbetet inom jordbruket i allmänhet tillfredställande och upplevde att det bidrog till deras livskvalité. Lantbrukarna uppskattade den variation som arbetet innebar samt att arbetet gav nya kunskaper (Scheurich et al. 2021). Den största stressfaktorn för lantbrukarnas ansågs vara byråkrati och hög arbetsbelastning (Scheurich et al. 2021).

I en studie där schweiziska lantbrukare med mjölkproduktion intervjuades, ansåg lantbrukarna att de hade ett meningsfullt arbete eftersom de producerade livsmedel. Dessa lantbrukare beskrev att de praktiska arbetsuppgifterna som att forma landskapet samt arbetet med djur och växter var det som kändes meningsfullt (Contzen & Häberli 2021). Lantbrukarna beskrev flertalet motiverande faktorer, som exempelvis att vara ens egna chef, ha handlingsfrihet, njuta av naturen samt känslan av oberoende. En betungande uppgift som minskade motivationen för lantbrukaren var det administrativa arbetet. En annan faktor som hade negativ påverkan på lantbrukarnas motivation var samhällets negativa syn på jordbruket (Contzen & Häberli 2021).

3. Material och metod

3.1 Studiedesign och population

Metoden som användes i detta arbete var kvalitativ, med semistrukturerade intervjuer med lantbrukare från sex gårdar. Den valda metodikens syfte var att samla in utförlig och beskrivande information om lantbrukarnas upplevelser rörande arbetsmiljö och djurvälstånd. Gårdarna valdes ut med ett bekvämlighetsurval inom två begränsade geografiska områden och var små mjölkgårdar med 1 till 65 kor inom aktiv mjölkproduktion. Studien utfördes under våren 2023 som en pilotstudie inför gårdsbesök inom ett större forskningsprojekt vid SLU. Lantbrukarna kontaktades per telefon, de informerades om studien och tillfälle för intervju bestämdes. Kontaktuppgifterna hittades på internet eller via tidigare kontakter. Totalt kontaktades elva gårdar varav sex gårdar valde att delta. Ytterligare information om studien samt kontrakt för godkännande av deltagande i studien skickades via mejl till lantbrukarna. Utöver intervjuerna samlades data in via en beskrivning av tidsåtgången av arbetsuppgifterna på gården samt en litteraturgenomgång.

3.2 Intervjuernas struktur och innehåll

Intervjuerna spelades in och bestod av 8 basfrågor rörande gården och produktionen, 9 huvudfrågor samt 17 stödfrågor (se bilaga 1). Frågorna formulerades med hjälp av en kvalitativ intervjudesign med semistrukturerade frågor. Huvudfrågorna var öppna med utrymme för fri tolkning och stödfrågorna användes som komplement för att fördjupa förståelsen för huvudfrågorna. Frågorna som ställdes berörde arbetsmiljö och djurvälstånd, dessa låg även som grund för de förutbestämda teman. De teman som valdes ut innan intervjuerna utfördes var följande: djurvälstånd, arbetstid, administration och arbetsskador, som sedan fördjupades med underteman under analysens gång. Den metodik som valdes för intervjuerna gav möjlighet till att identifiera nya teman under analysen av intervjuerna, med hänsyn till respondenternas svar.

3.3 Beskrivning av tidsåtgången på gården

Efter intervjun fick deltagarna beskriva sin tidsåtgång för skötselrutiner under en dag. Där inkluderades tid de la på underhåll av gården och maskiner utslaget över ett år, hur mycket tid de la på administrativt arbete per vecka samt den tidsåtgång som övriga arbetsuppgifter tog. För tidsåtgångsbeskrivningen användes ett protokoll (se bilaga 2) som ett stöd för deltagarna i sin beskrivning. Protokollet är utformat av Växa Sverige och används regelbundet på större gårdar men då fylls dock tiden som spenderades på varje enskild uppgift i.

Under intervjuerna användes de ovan nämnda protokollet (se bilaga 2) för att anteckna tidsåtgången för olika arbetsuppgifter på gården. Från början skulle protokollet användas rakt av i denna studie, då lantbrukarna skulle fylla i tidsåtgången för varje enskild arbetsuppgift. Denna metod som är välbeprövad på större gårdar fungerade dock inte att använda rakt av på mindre gårdar. Anledningen till detta kan vara att de flesta av arbetsuppgifterna i protokollet går i ett på de mindre gårdarna i den här studien. Detta visar på att protokollet som är ett beprövat rådgivningsverktyg idag på de större gårdarna inte går att användas rakt av på mindre gårdar. Det gav dock en god grund för beskrivningen av tidsåtgången i denna studie.

3.4 Databearbetning

Intervjuerna transkriberades i programmet Word, efter detta gjordes en genomlysning av intervjuerna och en korrekturläsning av transkriberingarna utfördes för att rätta till eventuella fel. De transkriberade intervjuerna lades in i programmet Dedoose för kodning och därefter sortering av svaren efter teman samt underteman, se Figur 2. De 6 faserna som beskrevs av Byrne (2022), användes vid utförandet av den tematisk analys. Första fasen bestod av transkriberingen samt genomlysning av intervjuerna och gjordes för att bekanta sig med materialet. Under denna fas skrevs anteckningar rörande de upplevelser som noterades under intervjuerna. I fas två utfördes kodningen av texten. Genom att relevanta delar av transkriberingen markerades. När hela texten var kodad, jämfördes koderna och

mönster i datamaterialet utforskades. Sedan utfördes fas tre, där de valda koderna sorterades in i olika teman. I denna fas granskades det kodade datamaterialet, koderna kombinerades efter gemensamma betydelser som bildade teman eller underteman. I fas fyra granskades befintliga teman och teman lades till eller togs bort. I fas fem definierades därefter teman i förhållande till resultatet och syftet med studien. De delar som presenteras i resultatet valdes ut i denna fas och analysen presenteras i diskussionen. Teman namngavs under denna fas och valdes för att beskriva den data som togs upp i temat. I fas sex skrevs rapporten, vilket skedde under processens gång.

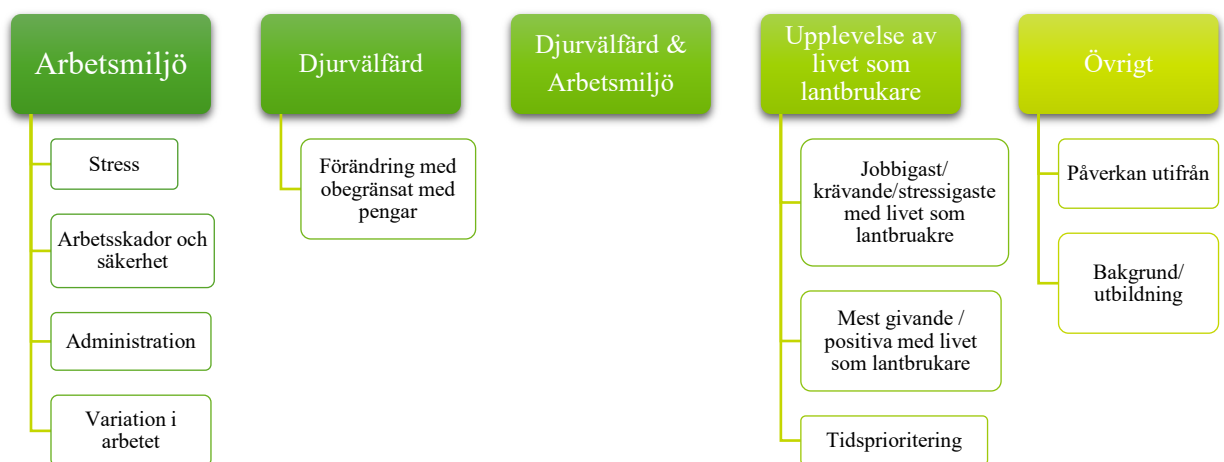
Deduktiv metodik innebär att kodningen sker utifrån ett förutbestämt ramverk. Induktiv metodik innebär att kodningen anpassade sig helt efter den data som samlades in (Byrne 2022). I denna studie har en blandning av induktiv och deduktiv metod använts med övervägande deduktiv metodik. Detta eftersom ramen för vad kodningen skulle innehålla var förutbestämd, däremot har kodningen under arbetets gång följt insamlad data.

Anledningen till sorteringen efter teman och underteman var att de gav en överblick över materialet samt ett mönster mellan de olika svaren. Ett flertal citat valdes ut ur det insamlade materialet och presenteras i resultatdelen i denna rapport. Citaten som valdes ut var representativa för de beskrivningar som gjordes av de olika lantbrukarna samt för att lyfta specifika upplevelser.

Analysen utfördes av författaren till denna studie som var husdjursagronomstudent med viss erfarenhet av det praktiska arbetet på mjölkgård. Författaren fick därför hjälp med metoden och tolkningen av den tematiska analysen av tre personer, en veterinär med expertkunskap inom kvalitativ forskningsmetodik, en utbildad veterinär som arbetar som forskare vid Institutionen för kliniska vetenskaper, samt en veterinär med stor erfarenhet av rådgivning i mjölkbesättningar.

4. Resultat

De utvalda teman som användes under den tematiska analysen av transkriberingarna visas i figur 2. Temat djurvälfärd och arbetsmiljön syftar till kopplingen mellan dessa faktorer.

Figur 2. De olika teman som har använts samt respektive underteman

4.1 Gårdsbeskrivning

Gård 1, 2 och 3 är belägna i Uppland medan gård 4, 5 och 6 är belägna i Jämtland. Alla gårdarna levererade mjölk varannan dag, gård 1–4 levererade till Arla medan gård 5 och 6 levererade till Norrmejerier. Nästan alla gårdar (1–5) hade eget mejeri, sålde i gårdsbutik eller sålde till ett mindre mejeri utöver leveranserna till de större mejerierna. Gård 1, 2, 4 samt 5 var uppbundna besättningar som mjölkade på båsfall och utfodringen skedde manuellt i olika grad. Gård 1 och 4 använde sig av rälshängdriv och skyfflade ut grovfodret manuellt. Gård 3 och 6 hade lösdrift med mjölkrobot, utfodringen gjordes med antingen fodervagn som kördes bakom traktorn över foderbordet (gård 3) eller en minilastare som körde ut rundbalar på foderbordet (gård 6). Gård 3 utfodrade kraftfodret i mjölkroboten och gård 6 utfodrade kraftfodret i mjölkroboten samt i kraftfoderstation.

Tabell 1. Basfakta över gårdarna i studien

Olika kategorier av basfakta	Gård 1	Gård 2	Gård 3	Gård 4	Gård 5	Gård 6
Antal som deltog i intervjun	1	1	1	2	2	2
Person	A	B	C	D, E	F, G	H, I
Konventionell (Kon)/Ekologisk (Eko)	Eko	Eko	Eko	Kon	Eko	Kon ¹
Areal odlad/betad mark (ha)	55	80	120	108	30	140
Areal skog (ha)	-	-	-	160	270	137
Antal mjölkkor	28	32	55	55	13	53
Varav sinlagda	5	5	6	5	1	3
Antal nötkreatur	60	-	130	90	15	115
Mjölknings/dag	2	2	2,8 (1–4)	2	2	3,2 (2–4)
Avkastning ECM	7000 kg	9400 kg	10 000 kg	9400 kg	5200 kg	10 000kg

4.2 Arbetsmiljö

Alla deltagande lantbrukare i denna studien upplevde att de hade en bra arbetsmiljö. De med uppbundna system ansåg att sina ladugårdar var gamla och slitna men att de fortfarande var funktionella. De beskrev en låg mekanisering i stallet men att arbetet ändå inte kändes slitsamt däremot var det ett fysiskt aktivt arbete, vissa ansåg dock att det var ett tungt arbete. Åldern kan även vara en avgörande faktor, där de som var äldre och hade arbetat med detta under längre tid ansåg det vara tyngre. Vissa deltagare ansåg att deras arbetsmiljö påverkades av vädret eftersom de arbetade mycket utomhus. Samtidigt hade platsen där gården låg på en positiv inverkan på arbetsmiljön enligt lantbrukarna. En gård ansåg att det inte fanns möjlighet att rationalisera det befintliga stallet, eftersom att det var en uppbunden besättning.

En gård som hade gått från uppbundet till lösdrift beskrev att arbetet i ladugården hade blivit lättare efter övergången. De som hade lösdriftssystem ansåg att de hade en bra arbetsmiljö samt att stallet där korna hölls var rationaliserat och lättskött. En

¹ Blev konventionella januari 2022, har tidigare varit ekologiska

gård nämner att det skulle vilja rationalisera kalvstallet för att den delen tar mycket tid när det är många kalvar där. En gård som även hade andra verksamheter (eget mejeri och gårdsbutik med mera) ville även spendera mer av sin tid i jordbruket istället för den andra verksamheten.

Person H ” *Jag tycker ju allting har blivit lättsammare, mot vad de var förr* ”

4.2.1 Arbetsolyckor och säkerhet

De flesta lantbrukarna beskrev att de har problem eller hade haft problem med kroppen. Det var dock en lantbrukare som ansåg att hen inte hade några fysiska problem som var relaterade till lantbruket. De lantbrukare som hade problem med kroppen gav varierande svar hur de hade förbättrat detta. Exempel på detta var att de hade börjat träna, använda vänster sida mer, tagit bort slitsamma och farliga moment. Det fanns lantbrukare som påpekade att arbetet inom lantbruket inte skilde sig från andra fysiskt krävande arbeten när det kom till slitningar på kroppen. En av lantbrukarna påpekade den mentala inställningens påverkan på detta. En annan lantbrukare ansåg sig ha klarat sig bra trots att hen har haft uppbundet i 30 år. Denna person hade dock problem med ryggen och har även dålig hörsel.

Person H ” *Jag har ju klarat mig fint ju* ”

Person I ” *Ja, men du har ju ryggsproblem och är hörselskadad* ”

Person H ” *Ja sånt har jag ju* ”

Lantbrukarna verkade alla medvetna om riskerna som yrket innebar och försökte förebygga dessa risker. Exempel på förebyggande åtgärder var att ha larm på silon, ha skydd på kraftöverföringsaxlar samt att skriva upp rutiner. En lantbrukare var uppväxt med att alltid ha ett säkerhetstänk i ladugården och ansåg att det inte fanns några större risker på hens gård. De flesta av lantbrukarna ansåg ändå att deras gårdar är ganska säkra arbetsplatser och att det inte hade hänt många olyckor där, förutom mindre klämskador.

En risk som alltid kvarstår inom lantbruket är arbetet med djur, vilket flera lantbrukare har nämnt. De ansåg därför att det var viktigt att vara uppmärksam på korna när man arbetade. Detta har lett till att lantbrukarna med uppbundna system väljer att inte ha kvar svårhanterliga kor. En annan strategi som en av lantbrukarna använde var att ha en högre inkalvningsålder för att kvigorna ska vara mer mogna när de kalvade in. De beskrev även att de satte in kvigorna i kostallet två månader innan inkalvning för att de ska ha vant sig vid systemet. Ytterligare ett exempel på en säkerhetsåtgärd var att aldrig arbeta ensam i stallet, vilket även en annan gård försökte att undvika i så stor utsträckning som möjligt. En annan riskfaktor som fanns på gården var att de hade egen tjur, vilket ökar chanserna för att en olycka

sker till följd av tjurarnas lynne. De valde ändå att ha tjur för betäckning av kvigorna.

Några av lantbrukarna beskrev ytterligare en riskfaktor som kunde förorsaka olyckor, vilket var stress. Ett exempel på detta var att en lantbrukare beskrev att de hade bristande säkerhetsrutiner i verkstaden under stressigare perioder. Åldern på lantbrukaren var även en faktor som kunde påverka säkerheten i stallet, eftersom det var lättare att snubbla vid en högre ålder. Däremot beskrev vissa lantbrukare att de hade blivit mer medvetna om säkerheten på gården när de har blivit äldre.

En lantbrukare nämnde att de har Sveriges farligaste jobb, vilket även en av lantbrukarna fick uppleva. Personen i fråga ramlade ner från ett höloft och bröt benet, vilket ledde till att hen blev sjukskriven hela vintern. En annan lantbrukare beskriver att du som lantbrukare inte heller har tid att bli skadad. Samma lantbrukare har inställningen att det alltid finns en risk att man skadar sig oberoende av vad man gör.

4.2.2 Administration

Administrationen ansågs tidskrävande och innebar en stress för lantbrukarna i olika stor grad. Anledningen till detta vara att administrationen kändes överhängande, det var alltid papper som behövde göras. Lantbrukarna hade även reflekterat över att det hade blivit mer och mer pappersarbete genom åren. En lantbrukare beskrev det administrativa arbetet som ett tråkigt måste, men att det har blivit lättare att hinna med när hen inte arbetar ensam på gården längre. Många lantbrukare beskrev att de försöker hantera administrationen genom att antingen ägna en dag i veckan åt administration, eller att utföra lite varje dag. Andra lantbrukare berättade att de försökte dela upp det administrativa arbetet för att underlätta. Trots detta blev det lätt att administrationen lades på hög när andra arbetsuppgifter i ladugården behöver prioriteras.

Person E ” *Men visst är det mycket, eller mycket? Ja, det är det värsta man vet. Man har ju det här jobbet för att man vill jobba ute och sen så är det mycket papper*”

Vissa av lantbrukarna ansåg att det var för mycket administration runt omkring, både från mejerierna och myndigheter. De behövde dessutom ansöka om separata tillstånd för att sälja olika delar av djuren i stället för ett gemensamt tillstånd. Lantbrukarna tyckte även att de fyllde i samma saker år efter år, eftersom det inte sker några större förändringar på gårdarna. En del av lantbrukarna ansåg även att de behövde fylla i självklara saker och dokumentera information som ingen läser. Vissa delar av de frågor som skulle besvaras gav en känsla av att inte vara anförtrodd eller dumförklarad, detta gällde inte bara frågor från myndigheter utan

även från mejerierna. En lantbrukare nämnde dock att det kände sig förskonade med pappersarbete till följd av storleken på gården. De kunde tänka sig att det var ännu mer jobb med administrationen på stora gårdar. En av lantbrukarna ansåg att det fanns en positiv sida med administrationen och att det skapade arbete för andra.

4.2.3 Stress

Under stressiga perioder använde sig lantbrukarna av liknande strategier med viss variation. Invanda rutiner, prioriteringar och strukturering av arbetsuppgifter verkade vara de gemensamma faktorerna. En lantbrukare nämnde även vikten av att anpassa arbetsuppgifterna och mängden arbete efter vad man klarade av. De flesta försökte även undvika störningar som telefon, mejl och onödiga diskussioner under stressiga perioder. Lantbrukarna arbetade förebyggande genom att försöka förutse situationer och ligga steget före under stressiga perioder. Vissa lantbrukare beskrev även att de får hjälp utifrån vid behov.

De flesta av lantbrukarna som deltog i studien ansåg att arbetet med lantbruket i sig inte var stressigt, utan att det oftast var faktorer utifrån som var stressande. Vissa vardagssysslor ansågs vara tråkiga men upplevdes inte direkt stressande, även fast de beskrev att de arbetade effektivt. En stressfaktor som nämndes, speciellt när de hade ett äldre stall var att saker gick sönder och att de gick sönder samtidigt. En stress upplevdes även innan och under tiden lantbrukaren lämnade gården. De var även en lantbrukare som nämnde att räntorna var ett stressande moment nu under 2023.

Person I ”*Det är inte en stressig grej, men man kan göra det till en stressig grej*”

En gemensam källa till stress för alla lantbrukare var skörden. En av anledningarna till detta var att det är väderberoende. En av lantbrukarna beskrev att deras sätt att hantera detta var att bestämma en specifik tid att sluta arbeta i stället för att fortsätta köra på.

En lantbrukare ansåg att det fanns en viss charm med stressiga perioder om du visste att det endast var under en begränsad period. Hen hade skördetid under industrisemestern, vilket blev väldigt stressigt eftersom det är högsäsong för den andra verksamheten (gårdsbutik, glasskiosk med mera) då. Under perioden juli och augusti handlar det mest om att överleva för att klara högsäsong, skörden och fokus på att få in fodret. Hen gillade dock denna stress och ansåg sig vara bra på att hantera den. Denna lantbrukare, men även andra, poängterade vikten av återhämtning efter stressiga perioder och att det är viktigt att se till att dessa inte blir alltför långa.

4.2.4 Variation i arbetet

Ett flertal av lantbrukarna hade eget mejeri i varierande storlek samt en gårdsbutik. En del hade grönsaksodling och andra djur, som exempelvis får. Andra lantbrukare hade även arbeten utanför lantbruket på en annan plats. Exempel på detta var jobb på skola, inom politik och inom kyrkan. De ansåg att det var skönt att få ett avbrott från vardagen och att prata om annat än lantbruket. En lantbrukare beskrev att arbetet utanför gården gav energi för arbetet med korna, men även tvärtom. Alla de jämtländska gårdarna ägnade sig åt skogsbruk i olika grad. En av gårdarna ägnade sig också åt legokörning, vilket innebär att de hyrde ut sig själv med sina maskiner för att utföra diverse arbeten. En lantbrukare ansåg att en stor del av hens uppgift var att förvalta fastigheterna på gården.

Person F ” *Jag har varit en ganska dålig lantbrukare genom åren, på de mesta sätt, men det är. Jag försökte förvalta fastigheten efter bästa förmåga och tid och möjlighet* ”

4.3 Djurvälstånd

Lantbrukarnas generella beskrivning av god djurvälstånd var välmående, fina, rena, glada och friska kor. Andra beskrivningar som lantbrukarna lyfte fram var att korna fick leva naturligt, hade möjlighet att röra sig fritt samt få så mycket utevistelse som möjligt. Ett antal lantbrukare beskrev även djurvälstånd som långlivade och hållbara kor med en bra exteriör. En lantbrukare beskrev att god djurvälstånd innebar lugna och trygga kor. Enligt en av lantbrukarna innebar en bättre djurvälstånd att korna inte pressas till att producera mycket. Denna lantbrukare ifrågasatte även ifall en ko som ansågs vara gammal vid 6 års ålder hade en god välstånd. Det var även andra lantbrukare som beskrev djurvälstånden på liknande sätt, som exempelvis följa kons lunk och att en ko som inte märktes av hade god djurvälstånd.

Samspelet mellan djur och människa var även en viktig del av djurvälstånden ansåg några av lantbrukarna. De ansåg att denna kontakt kunde gå förlorad på stora gårdar för att avståndet mellan lantbrukare och korna blev större, att korna hamnar på ena sidan grinden och lantbrukaren på andra sidan. Det nämndes även av några lantbrukare, att problem kunde uppstå när för stort fokus lades på siffror på datorn i stället för ett gott djuröga. Ett annat problem som en av lantbrukarna nämnde med en större gård, var att de inte lär känna sina djur på individnivå. Denna lantbrukare kände varje individ och såg därför snabbt ifall det skulle bli förändringar hos kon samt ifall den skulle börja må dåligt.

Alla lantbrukare tyckte att deras kor hade en god djurvälstånd. De ansåg att djuren alltid var en prioritering och att djurens välmående alltid gick först. Lantbrukarna

ansåg därför att det var viktigt med förebyggande åtgärder som exempelvis klövvård.

Person I ”*Korna går väl egentligen alltid först, man måste ju alltid ut där oavsett vad det är. Så de går ju alltid först och de går ju inte att prioritera bort heller*”

Lantbrukarna som hade uppbundet system ansåg att de hade god djurvälstånd eftersom korna får gå ut och rastas varje vecka. En lantbrukare nämnde även att fördelarna med uppbundet system var att det minskade risken för konkurrens om liggplatser och foder. Det var generellt lugnt i de uppbundna stallarna och korna var vana vid hantering, vilket innebar att de inte heller blev stressade av främmande människor. En annan lantbrukare beskrev att det bästa var att släppa ut korna på bete efter att de hade stått inne hela vintern. Hen hade uppbundet men har velat bygga om ladugården.

4.3.1 Förändring vid obegränsat med pengar

Lantbrukarna hade olika idéer på hur de skulle förändra sin gård ifall de fick obegränsat med pengar. De flesta gårdar som hade uppbundet system ville bygga om till lösdrift men behålla samma antal kor. En av lantbrukarna ville specifikt bygga om till ett väldigt öppet och ljus stall med stora inspektionsgångar för att det skulle vara lätt att ta emot besökare.

Person B – ”*Jag tänkte så här, jag skulle vilja ha en ladugård som såg ut ungefär som en sån hockeyrink med läktare runt omkring som man kunde ha publik, café. Visa upp till och liksom och sen så att man överskådligt kunde se allting fast på ett öppet sätt*”

Andra förslag skilde sig mellan lantbrukarna, en ville lägga om taken på byggnaderna och installera solpaneler. En annan ville ändra på gårdsdesignen, plantera träd i hagarna och frukt- samt bärhäckar längs åkrarna. Även gårdarna med lösdrift ville göra förändringar, den ena ville bygga ett nytt kalvstall som var mer rationellt och ändra sitt utfodringssystem samt köpa en utgödslingsrobot. Den andra gården hade också velat rationalisera mer, byggt större utrymmen för korna och utökat koantalet. Ifall de fick drömma helt fritt hade de köpt flera gårdar och mera skog. De var ytterligare en gård som ville köpa mer skog och arbeta mer i skogen. Denna gård hade även velat lägga pengar på att göra i ordning beten och åkrarna samt att göra det lättare att förflytta korna över vägen. De hade även velat ha en mer sammanhängande semester.

En lantbrukare som hade eget mejeri ville även satsa mer på det och slutat leverera till de stora mejerierna. Denna lantbrukare hade till och med velat minska antalet kor i besättningen om ekonomin hade gått runt på det.

4.4 Djurvälstånd och arbetsmiljö

Den fråga lantbrukarna ansåg var den svåraste att besvara var frågan som berörde kopplingen mellan djurvälstånd och arbetsmiljö. En av lantbrukarna beskrev att god djurvälstånd och en bra arbetsmiljö gick hand i hand. De flesta av lantbrukarna ansåg att god djurvälstånd ingick i en bra arbetsmiljö. En av lantbrukarna beskrev det som en positiv loop, att en bra arbetsmiljö innebar att ett bra arbete utfördes, vilket ledde till en god djurvälstånd som i sin tur resulterade i en positiv påverkan på människans arbetsmiljö. En annan lantbrukare gav exemplet att ifall en person inte gillade sitt arbete, kunde detta påverka djuromsorgen negativt då de endast utförde de nödvändigaste arbetsuppgifterna.

Lantbrukarna beskrev även att det fanns uppgifter som krävde mer arbete och som påverkade djurvälstånden positivt. Exempel på detta är att rasta korna som står i uppbundna stall. Att rasta korna hade även en positiv påverkan på människorna eftersom det gav möjlighet till att byta plats på korna efter rastning, vilket kunde underlätta arbetet. Ett annat exempel på detta var att rykta korna.

Person B ”*Ja men det blir ju också så man kan. Man kan ju ha alla transpondrar, aktivitetsmätare hit och dit och så får du en massa. Men att stå och borsta en ko, då få du ju väldigt mycket data från kon, kan man ju säga. Det är ett sätt för mig att liksom ja få göra massa registreringar*”

En lantbrukare beskrev att arbetsmiljön hade en direkt påverkan på djurvälstånden. Exempel på detta var att de kunde missa saker som att se brunsten under stressiga perioder, vilket då leder till att de blir färre semineringar. En känsla av stress beskrevs även kunna leda till att det fuskades med vissa uppgifter. Exempelvis att en person som var stressad inte spånade ordentligt vilket kunde påverka djurvälstånden negativt. En av lantbrukarna tog även upp vikten av att anpassa djurantalet till vad en själv hann och orkade med för att inte arbetsmiljön eller djurvälstånden ska påverkas av en extra arbetsbelastning.

4.5 Upplevelse av livet som lantbrukare

En av frågorna som lantbrukarna fick svara på var ifall de såg lantbruket som ett arbete eller en livsstil. Majoriteten av lantbrukarna såg lantbruket som en livsstil, en av lantbrukarna beskrev det som både livsstil och arbete. Däremot ansåg en av lantbrukarna att även fast de hade valt denna livsstil, var det viktigt att ta hänsyn till att barnen inte hade gjort det. Denna lantbrukare beskrev att hans barn dock var stolta över föräldrarnas arbete och värdesatte att föräldrarna alltid var hemma.

Ytterligare en lantbrukare ansåg att det var ovanligt idag att se lantbruket som en livsstil utan hen såg det som en verksamhet och ett företag.

Person D ” *Jag tror man måste se det som en livsstil och man måste vårda livsstilen. Det är det ta det ledigt, ta det när man behöver ta det, tror jag är väldigt viktigt*”

Lantbrukarna i denna studie ansåg att de trivdes med sina liv som lantbrukare men alla ville inte påstå att de var nöjda med livet. En av lantbrukarna beskrev att de inte ville säga att de var nöjda eftersom hen ansåg att man inte strävade framåt då. Däremot kunde denna lantbrukare känna sig stolt och nöjd med vissa saker som hen hade gjort men ville ändå sträva framåt hela tiden. Det var även andra lantbrukare som beskrev att det var positivt att man alltid ville utvecklas. Faktorer som gjorde att lantbrukarna trivdes med sina liv var att det var skönt att bestämma över sig själv, det kändes meningsfullt samt varierande och att du gjorde något viktigt.

Person G ” *Bundet men fritt. Kan man säga ja eller fritt men bundet. Det kan jag tycka att det är*”

Två av lantbrukare beskrev att de hade skapat sina egna sociala sammanhang på gården eftersom man spenderade all sin tid där. En av dem beskrev att det var den egna gårdsbutiken som hade gynnat de sociala interaktionerna. Hen beskrev att det var trevligt att kunderna visade uppskattning, vilket ansågs vara viktigt i och med den tacksamhetskultur som präglar de svenska bönderna. Denna lantbrukare beskrev även att hen tyckte det var viktigt att hålla sådan ordning och så rent i stallarna att du alltid kan ta emot besök.

Person E ” *Så är det ju, gården ska ju ha djur och byn ska ha mjölkgård liksom, punkt slut*”

På en av gårdarna beskrev de att de fanns uppgångar och nedgångar i livet som lantbrukare, men att det var det som gjorde att det var jobbigt när det gick nerför men desto roligare när det gick uppåt igen. Lantbrukarna i studien beskrev olika drivkrafter som de hade. En lantbrukare beskrev att du inte ska vara rädd för att vara den sista kvar, för är du sist kvar har du klarat alla hinder.

Person C ” *Det är väl så här att folk säger man ska se upp som att det är den sista som är kvar för att alla lägger ner. Liksom, men det är ju tvärtom, ska vi se till att vara sista som är kvar*”

En annan lantbrukare ansåg att de små mjölkgårdarna blir motarbetade av de stora mejerierna men att detta födde en vilja hos lantbrukaren att vilja fortsätta. Andra faktorer som var motiverande för lantbrukarna var att tjäna pengar samt att de hade roligt på arbetet. En av lantbrukarna beskrev detta yrke som ett strategispel, du har

dina spelare och du har din spelplan, men sen drar du kort som kommer med nya utmaningar som du ska hantera. Exempel på detta är vädret och stödsystemet. En annan av lantbrukare poängterade även att du hade en skyldighet som lantbrukare att förmedla din kunskap vidare, samt att du ska vara stolt över den kunskap som du besitter. Denna lantbrukare brann även mycket för det lilla lantbruket och såg det därför inte vara en lösning att fördubbla antalet djur.

Person F – *”Att utan korna dör gården och det, det är ju så det blir”*

En av lantbrukarna ansåg att vårdandet av den befintliga miljön var det viktigaste och anledningen till att de fortsatte med mjölkorna. Hen beskrev hur det längre ut i periferin växte igen och förföll där korna försvann för att det blev färre och färre gårdar. Denna lantbrukare såg sig även själv som fastighetsförvaltare och inte bonde. Dennes partner hade även svårt att se hen på en annan plats än på denna gård. Hen saknade även att köra häst i skogen samt att hämta in hö från åkern med häst.

Person F *”Ja, att köra häst de är också roligt, att köra häst i skogen på den tiden man höll på med det. Och på åkrarna också faktiskt det och köra hö och som det var ganska roligt och trivsamt, hästtiden var nog bättre”*

Dessa lantbrukare ansåg sig nöjda med livet och skulle vilja påstå att det liknade deras idealliv, men det började kännas lättare och lättare för dem att avveckla verksamheten. En annan lantbrukare ansåg att det hade blivit mycket bättre och lättare sen 80-talet, eftersom de dessutom hade uppbundet då. Hen beskrev att det var en negativ spiral under 80-talet när hen började, det fanns inga pengar och utvecklingen stod stilla, men på 2000-talet blev det bättre.

4.5.1 Jobbigaste/ krävande / stressigaste sidan av lantbruket

En gemensam uppgift som lantbrukarna kände var extra stressande eller tråkig var det administrativa arbetet. Andra faktorer som ansågs vara stressande för vissa av lantbrukarna var ekonomiska, som exempelvis räntorna. Lantbrukarna beskrev olika arbetsuppgifter som kändes tråkiga att utföra. Exempel på detta var att skörda när det började bli mörkt ute och att blanda foder. Uppgifter som en av lantbrukarna beskrev som tidskrävande var skötseln av kalvarna samt att stänga hagar. En annan lantbrukare ansåg att klövverkningen kunde vara intensivt samt stressigt men att detta var endast jobbigt för stunden men inte i längden. Det fanns även delar av arbetet som vissa av lantbrukarna beskrev som känslomässigt krävande och detta var bland annat oplanerad död samt akut avlivning. Utöver detta var arbetet som lantbrukare inte speciellt jobbigt.

Person B ”Vi hade för några år sedan, hade vi som ett. Det var innan vi började vaccinera fåren mot gasbrand så hade vi värsta gasbrands utbrottet så vi förlora 10 lamm faktiskt, det året. Ja som såna där saker. Alltså, man känner ju så totalt värdelös, men det är inte liksom ett. De är ju inte ett återkommande”

4.5.2 Mest givande/ positiva sidan av lantbruket

Lantbrukarna hade en positiv inställning till sina liv och det fanns en variation av upplevelser som de ansåg vara extra positiva. En av lantbrukarna beskrev gårdsbutiken som en väldigt givande arbetsuppgift. Detta på grund av att hen tyckte det var roligt att förmedla kunskapen till konsumenterna samt den positiva feedbacken hen fick. En annan lantbrukare ansåg att det mest givande vara att visa barn hur djur levde och se kontakten barnen fick till djuren. Denna lantbrukare hade även en romantiserad bild av hur gården skulle se ut, som i en barnbok. Det var även några lantbrukare som ansåg att den mest givande uppgiften var att släppa ut korna på bete, en av dessa lantbrukare ansåg även att det var givande att ställa in dem på hösten igen. Denna lantbrukare beskrev även att hen gillade att följa årets cykler. Hen beskrev tjusningen med att gå upp till ladugården i -25°C och hur mysigt det är att komma in till korna.

Vårbruket var enligt flertalet av lantbrukarna en väldigt givande arbetsuppgift. En lantbrukare beskriver att fixa med alla gårdens byggnader var en positiv sida med att vara lantbrukare. Ytterligare positiva sidor av livet som lantbrukare var att få bo där de bodde och slippa fara till jobbet varje dag. En av lantbrukarna ansåg även att utfodringen, mjölkningen, en stor skörd och att ströa till korna var väldigt givande arbetsuppgifter.

En av lantbrukarna hade fått en väldigt bra start med lantbruket och haft turen att kunna ta ut en lön, tack vare den andra verksamheten. Denna lantbrukare trivdes med att hen fick leka mycket med huvudet i arbetet samt att det var ett generellt väldigt roligt jobb. Hen beskrev att kärleken till korna och lantbruket var en drivkraft. Hen beskrev att de mest givande med livet som lantbrukare var att se förstakalvarna gå in i roboten och mjölka samt att det var ett omväxlande arbete. En av lantbrukarna beskrev deras liv som ett idealliv eftersom det var det dem strävade efter.

4.5.3 Tidsprioritering

Lantbrukarna gav varierande svar rörande balansen mellan privatliv och arbetsliv. En av lantbrukarna ansåg att det var lätt att balansera privatliv och arbetsliv, vilket hans partner inte riktigt höll med om. Några av lantbrukarna beskrev att de behövde bestämma sig för att de skulle ta ledigt för att kunna vara lediga, eftersom det alltid

fanns saker som behövde göras på gården. De beskrev även att det kostade att vara ledig eftersom de var tvungna att betala någon för att sköta gården i deras ställe. Detta ledde dock till att de hade en effektivare fritid när de var lediga. Några av lantbrukarna beskrev att det var svårt att balansera privatliv och arbete, dels för att det till stor del gick ihop och, dels för att de pratade mycket om arbetet på sin fritid. En av lantbrukarna beskrev att hen var duktig på att ta betalt för sin tid, exempelvis för studiebesök.

4.5.4 Påverkan utifrån

Lantbrukarna i denna studie beskrev hur de blev påverkade på olika sätt av olika delar av samhället. En av lantbrukarna beskrev att en bonde idag sällan blev visad tacksamhet och i stället fick bära en stor börda med påtryckningar utifrån. Ett av de exempel denna lantbrukare tog upp var oron för nya regler som skulle ha inneburit att lantbrukaren inte kunde fortsätta. Ett annat exempel av denna lantbrukare var uppmålandet som görs av att lantbrukaren och hens kor förstör planeten. Detta gav känslan av att lantbrukaren hela tiden behövde försvara sig.

Person A "För jag kan känna liksom att som bonde idag, eller de sista 2–3 åren egentligen. Det enda du matas med är att sluta äta kött och undvik mejeriprodukter. Det är kon som har förstört planeten, det jordbruket som står för de största utsläppen, alltså det är jag och jordbruket och korna som har förstört"

En påverkan utifrån som framför allt berörde de lantbrukare som hade uppbundet, var de begränsade möjligheter att göra detta. Lantbrukare från denna studie har nämnt att det gärna hade byggts om till lösdrift men att de inte fick lån för detta om de inte dubblade antalet kor. Flertalet av lantbrukarna i denna studie ville ha samma antal mjölkande eller kunde inte fördubbla storleken på grund av de geografiska förutsättningarna. En av lantbrukarna beskrev vikten av att ta hänsyn till de förutsättningar gården har. Hen beskrev att det var ett flertal som hade byggt sönder till följd av detta, att de har byggt över gårdens kapacitet. För ifall du inte har tillräckligt med mark måste du köpa in foder, vilket inte är hållbart.

Person D "Att du har en förutsättning på en gård, men det finns så många som har byggt sönder sig så det vart bara pannkaka av alltihopa och så ska de ha mark finns ingen mark måste ju köpa foder och så står vi och betalar fjortontusen eller 14 ska bränna 14 miljoner på 20 år. Det är inte hållbart"

Faktorer som denna slår undan benen för de småskaliga mjölkproducenterna, vilket har lett till att det är få kvar.

Person D ” Nej, men det där det klinchar lite grann, Arla går i bräschen med att och så hade vi några ritningar. Den är sen, men ja, men då skulle vi liksom det fanns ingen återvändo och vi skulle dubbla. Vi skulle ha 120 och 2 robotar. Och då, då slår det undan benen direkt. Vi hade ju tänkt och haft [att ha] ungefär samma besättning”

Lantbrukarna beskrev att de var utlämnade till svängningarna på marknaden. De påverkades även av mejerierna relation till marknaden och vad branschorganisationerna gör för att bibehålla sin plats på marknaden. De fanns även lantbrukare som beskrev att de inte känner att mejerierna lyssnar till dem, utan endast på de som skriker högst. En av lantbrukarna vars ekonomi var väldigt beroende av de mervärden som hen gav, behövde alltid göra en avvägning ifall de ska gödsla under sommaren eller inte. Detta eftersom doften kan störa sommargästerna. Ett annat exempel på detta nämnde en annan lantbrukare, att konsumenter vill ha produkter från gårdar med en bra djurvälstånd och samtidigt billig mat, vilket inte gick ihop. Denna lantbrukare beskrev även vikten av att barn i mellanstadiet får göra studiebesök på gårdar för att få förståelse för var maten kommer ifrån.

En av lantbrukarna nämner även att de uppskattar djurskyddskontroller av länsstyrelsen, när det endast gäller kontroller av hur djuren mår och hur det ser ut hos djuren och inte fokuserar på pappren. Hen beskrev att det uppkom problematik vid avvikelser på gårdarna, eftersom det ledde till mera pappersarbete. Detta eftersom de oftast finns en anledning till avvikelserna antingen ekonomiska- eller familjeskäl. Införandet av nya regelsystem eller mera pappersarbete är inte är lösningen på detta.

4.5.5 Utbildning och bakgrund

Ett flertal av lantbrukarna hade läst på lantbruksgymnasium för att sedan arbeta på den egna eller andra gårdar för att få erfarenhet. Det fanns även två husdjursagronomer, en murare och en som hade studerat musik. Dessa lantbrukare fick läras upp av parter, föräldrar eller svärföräldrar, vilket är en förutsättning för att kunna driva ett lantbruk. För vissa av dem var det en självklarhet att bli lantbrukare, för andra var det något som bara skedde men att ett starkt intresse för kor fanns där.

En av lantbrukarna beskrev att de hade fått en förståelse för vad yrket innebar eftersom hen hade sett mjölkproduktionen från en ung ålder. Lantbrukaren var osäker på om hen skulle klara allt men sen kom insikten om att hen gjorde det,

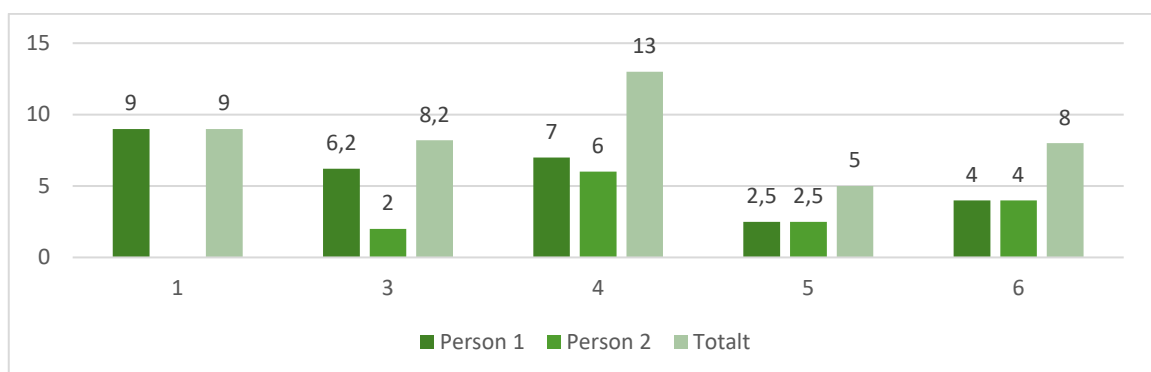
vilket motiverar hen. Andra lantbrukare kom in i detta yrke med öppna ögon i vuxen ålder.

De bestämde sig att ta över eller tog över gården vid olika åldrar, från 20 års ålder till 32 års ålder. Anledningen till att de tog över var bland annat sjukdom hos förälder, att föräldrar eller svärföräldrar var slitna. En av lantbrukarna började redan hjälpa till med gården vid 15 års ålder för att sedan ta över helt vid 20 års ålder.

Något som två av lantbrukarna beskrev var att det var vanligare förr att folk blev intvingade i ett yrke för att deras föräldrar ville det, vilket inte blir bra för någon. En av lantbrukarna beskrev att det ofta ledde till att företaget gick i konkurs eller såldes så fort föräldrarna har dött. Detta gällde även inom lantbruket.

4.7 Tidsåtgång på gårdarna

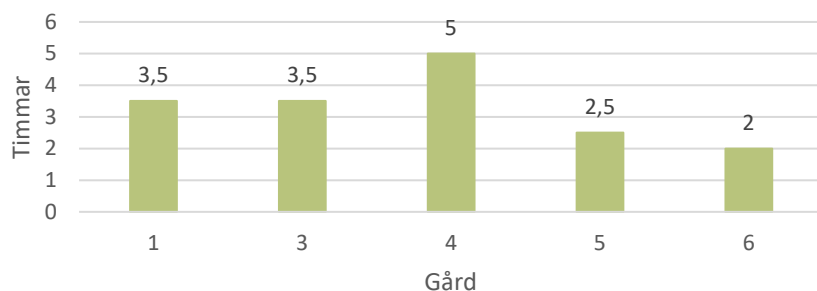
Det var svårt för lantbrukarna att separera den tid de la ner på specifika skötseluppgifter, därför kommer de att presenteras som ett sammanlagt antal timmar som lades på all skötsel och utfodring av djuren. Resultat från gård 2 har uteblivit. Tiden som lades på den vardagliga skötseln av djuren varierade mellan gårdarna (figur 3). Det fanns även skillnader mellan gårdarna i fördelning av arbetsuppgifter och antalet som arbetade på gårdarna. På gård 3 arbetade en av personerna 6,2 timmar per dag med skötseln av djuren, hen arbetade ytterligare 0,5 timme varje måndag på extraskötsel av kalvboxarna. Utfodring och blandning av foder på gård 3 utfördes av en annan person som arbetar med detta 2 timmar per dag under stallsäsongen och 1,5 timme per dag under betessäsongen. På gård 4 gick 1 av de 13 timmarna åt utfodring mitt på dagen och de ytterligare 12 timmarna var arbete som delades på två personer. De 5 arbetstimmar som lades ner på gård 5 fördelades på två personer. På gård 6 arbetar två personer totalt 8 timmar per dag med utfodring och skötsel av alla djur

Figur 3 Antal timmar som varje enskild person lade på arbete samt det totala antalet timmar som

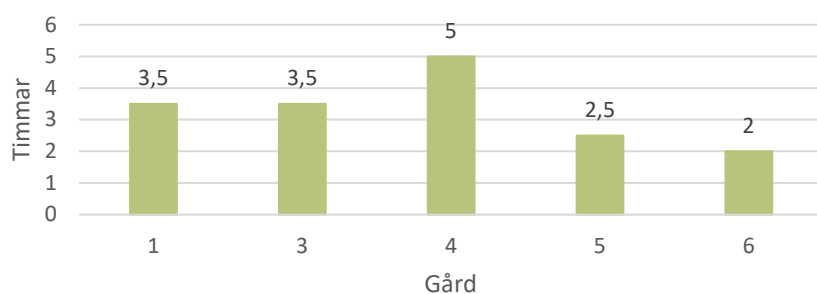
lades per dag på skötsel och utfodring av djur per gård

Gårdarna lade i genomsnitt 3,3 timmar per vecka på administrativt arbete (figur 4). På gård 1 arbetade hen 1,5 timme per dag torsdag till söndag med gårdsbutiken. På gård 4 arbetade de med det egna mejeriet och gårdsbutiken 1 timme per dag under vintern och 2 timmar per dag under sommaren utslaget över året. På gård 5 arbetade en person 2,1 timmar per dag med gårdsmejeriet och gårdsbutik. Gård 6 hyrde även ut sig själva för legokörning, vilket berörde 150 arbetstimmar per år.

Figur 4. Antal timmar per vecka som lades ner på administrativt arbete per gård

På gård 1 lejer de in personer för att utföra reparationer och underhåll. Gård 3 arbetade med underhåll och reparationer tar 0,5 timme per dag, ifall det slås ut över hela året. På gård 4 lades det ner 1 timme per dag på underhåll och reparationer. Utslaget per dag, arbetade de på gård 5 0,6 timmar per dag med underhåll och reparationer. På gård 6 arbetade de med underhåll och reparationer 1 timme per dag utslaget över året.

Figur 5. Antal timmar per vecka som lades ner på administrativt arbete per gård

5. Diskussion

5.1 Arbetsmiljö

Alla lantbrukare i denna studie ansåg sig ha en bra arbetsmiljö. Forskning har visat att sällskapsdjur har positiva effekter på människors välmående (Knight & Herzo 2009; O’Haire 2010; Wunderlin et al. 2021; Friedmann & Son 2009). Det kan även antas gälla kornas inverkan på lantbrukare och djurskötare. Att korna minskar lantbrukarens stress och i allmänhet påverkar deras arbetsmiljö positivt. Utöver kornas positiva påverkan verkar även den livsmiljö runt omkring gården vara en bidragande faktor till den goda arbetsmiljön. Detta är något ett flertal lantbrukare i studien även har påpekat.

Enligt min personligauppfattning fanns det ett annat lugn hos lantbrukarna i Jämtland jämfört med de i Uppland. Detta trots att ingen av lantbrukarna som deltog i studien kände sig generellt stressade. Det fanns dock en period på året som alla lantbrukare kände sig stressade och det var under skördeperioden, men detta till trots var det inget som generellt hade en påverkan på lantbrukarna.

Den faktor som verkade stressa de flesta av lantbrukarna i denna studie, var det administrativa arbetet, vilket en studie från Österrike även har påvisat (Scheurich et al. 2021). Detta skulle kunna vara orsakat av den ökning av lagkrav (Lunner Kolstrup et al. 2017) och journalföring som har skett i Sverige från 1996 till 2016 (Bergström Nilsson et al 2020). Detta var även något som en av lantbrukarna i denna studie hade upplevt. Enligt både lantbrukare i denna studie och från en tidigare studie, upplevde de att mängden administration kändes oproportionerlig (Lans Strömblad 2018), vilket skulle kunna bero på att myndigheter och branschorganisationer kräver samma typ av information (Bergström Nilsson et al 2020). Det fanns dock lantbrukare som inte kände sig stressade över administrationen utan såg det som ett tråkigt måste. Det finns flera alternativa lösningar för att underlätta administrationen för lantbrukare. Ett gemensamt register där lantbrukarna kan fylla i all den information som krävs skulle kunna underlätta. Även möjlighet att slippa fylla i samma saker år efter år, skulle kunna underlättas om det gick att lösa så att lantbrukarna kunde godkänna att alla uppgifter från

tidigare år stämmer eller ändra den information som har förändrats. Detta anser jag skulle underlätta det administrativa arbetet för lantbrukarna, ett behov som jag uppfattade fanns hos lantbrukarna och skulle innebära mer tid hos djuren.

Som tidigare nämnt kan egna gårdsmejerier få en positiv påverkan på livsmedelsförsörjningen i en krissituation (Eriksson 2018). Majoriteten av de gårdarna som deltog i studien hade egna mejerier och kan därför påverka livsmedelsförsörjningen positivt i en krissituation. Detta är något vi behöver värna om och eventuellt något vi behöver se till att utöka. Det krävs dock mer administration för att kunna hålla i gång denna typ av verksamhet utöver den administration som krävs för lantbruket. Det vore därför fördelaktigt om det fanns någon möjlighet att underlätta denna administration för att göra det lättare att sätta i gång dessa sidoprojekt. Från tidigare studier har även lantbrukare antytt att mängden administration som krävs förhindrar dem från att starta sidoverksamheter (Lans Strömlad 2018), som slakteri, förädling av kött eller gårdsmejeri.

Det var varierande mängd av ensamhetsarbete på gårdarna, alltifrån att de alltid arbetade själva till att de nästan aldrig arbetade själva. Ensamarbete och arbete med djur har enligt tidigare studie inneburit en viss risk för olyckor (Pinzke 2016). Risker för att olyckor ska ske vid arbete med djur var även något lantbrukare från denna studie såg som en risk. De flesta av lantbrukarna var även medvetna om de risker som yrket i sig innebar men ingen av dem reflekterade specifikt över riskerna med ensamarbete under intervjuerna. Detta skulle kunna bero på en viss acceptans för de riskerna som ensamarbete innebar. Det skulle även kunna bero på det faktum att de inte hade något annat val än att arbeta själv. Det är dock viktigt att ta hänsyn till riskerna som ensamarbete innebär, speciellt när man arbetar med djur. Dock är det inte alltid möjligt på dessa mindre gårdar att ta bort ensamarbetet. Det som i stället kan vara viktigt att ta hänsyn till under ensamarbetet är att minska andra risker som arbetet innebär, som exempelvis djurhantering och maskin användning.

Phillips (2018) nämner att uppbundna system innebär en högre arbetsbelastning och Pinzke (2016) har visat på att lantbrukare som använde mjölkrobot hade signifikant färre problem med kroppen, jämfört med andra mjölkningssystem. Detta är något en av lantbrukarna kunde bekräfta, hen hade haft ett uppbundet system i 30 år men hade nu lösdrift med mjölkrobot och tyckte arbetet hade blivit enklare. En annan lantbrukare som hade uppbundet system beskrev att hen hade problem med kroppen, men hen trodde inte det var någon större skillnad mot andra fysiskt krävande arbeten. Med detta i åtanke kanske det hade varit fördelaktigt för lantbrukare i mindre besättning att ha mjölkrobot, för att inte kroppen ska slitas ut. Detta skulle kunna innebära att deras kropp håller längre och de kan fortsätta arbeta inom lantbruket, vilket även förbättrar deras arbetsmiljö.

En lantbrukarna i studien beskrev vikten av den mentala inställningens påverkan på arbetet. Detta var även något som en av de andra lantbrukarna verkligen visade på, med sin inställning till sina problem med kroppen till följd av arbetet. Lantbrukaren i fråga ansåg att hen inte hade problem trots att hen hade ont i ryggen och dålig hörsel. Detta påvisar vikten av inställningen till sina problem med kroppen för att orka fortsätta arbeta.

5.2 Djurvälstånd

Likt en tidigare studie i Sverige (Lundmark et al. 2022) beskrev de flesta av lantbrukarna i denna studie att god djurvälstånd är friska och rena djur. Andra studier har visat på att allmänheten i stället fokuserar på naturligt beteende och djurets känslor (Barkema et al. 2015). Detta stämmer överens med det Appelby et al (2018) skrev, att olika grupper av människor definierar djurvälstånd på olika sätt. Denna studie antyder likt tidigare studier, att lantbrukare som grupp av människor prioriterar hälsa när det kommer till god djurvälstånd. En annan viktig faktor som lantbrukare har tagit upp i denna studie var kontakten mellan djur och människa. Detta är även något som har diskuterats inom forskningen, vilken påverkan kopplingen mellan djurs och människors välbefinnande har på varandra (Appelby et al. 2018).

Den generella uppfattningen lantbrukarna som deltog i denna studie hade var att de upplevde en god djurvälstånd på deras egna gårdar. De flesta av lantbrukarna ansåg även att det fanns förbättringsmöjligheter på gården rörande djurvälstånden. För ifall de hade haft oändligt med tid och pengar var de många som hade velat bygga om sina stallar och byta från uppbundet till lösdrift. Fördelarna med lösdriftssystem är bland annat att korna ges möjlighet att utföra sociala beteenden samt att de kan röra sig fritt (Phillips et al 2013). Det är dock viktigt att tänka på att det finns både fördelar och nackdelar med både uppbundet och lösdriftssystem. En av lantbrukarna beskrev en av de fördelarna som finns med uppbundna stallar, vilket är att det inte sker aggressiva beteenden i uppbundna system, vilket även en studie har visat (Phillips et al 2013). Eftersom de flesta lantbrukare ville bygga om från uppbundet till lösdrift, kan de frågas varför detta inte sker. Anledningen som många av lantbrukarna nämnde var att de inte fick lån för att bygga om sina stallar om de inte dubblade djurantalet. Detta var något de flesta av lantbrukarna antingen inte ville eller kunde göra. Med detta i åtanke tillsammans med den statistik som finns rörande antalet mindre gårdar som har uppbundet (Växa 2022), skulle det kunna antas vara anledningen bakom att de inte byter från uppbundet till lösdrift. Ifall det inte hade satts press utifrån om att behöva dubbla antalet kor för att få lån till att bygga om stallarna, kanske fler lantbrukare hade valt att bygga om till lösdriftssystem.

Som tidigare nämnt fanns det även fördelar med uppbundna system. Ytterligare en fördel som både tidigare studier samt lantbrukare i den här studien har tagit upp är att det var lättare att lära känna sina djur på en individnivå (Porcher 2006; Hajdu et al. 2020). Det nämns att en av anledningarna till att lantbrukarna lära känna individerna mer beror på att den vardagliga skötseln som krävs i uppbundna system (Phillips et al. 2013). Detta är skulle kunna vara en annan anledning till att lantbrukare behåller sina uppbundna stallar. Den andra skulle kunna vara storleken på gården, även fast lantbrukare som har robotsbesättningar inte arbetar på samma sätt med djuren, tror jag ändå att de i mindre besättningar ändå känner sina kor bättre på individnivå. En lantbrukare nämnde att det blir en vägg mellan lantbrukarna och korna i robotbesättningar, och för de flesta av lantbrukarna vill nog, i alla fall i mindre besättningar, känna sina djur på individnivå.

5.3 Djurvälstånd och arbetsmiljö

Under intervjuerna upplevdes frågan som rörde kopplingen mellan arbetsmiljö och djurvälstånd ha varit den svåraste frågan att besvara. Dock ansåg alla att det fanns en koppling mellan dessa faktorer. Många av lantbrukarna tyckte det var lättare när de beskrev de positiva effekterna god djurvälstånd hade på en bra arbetsmiljö. De nämnde även att vissa uppgifter som fick positiva effekter på djurvälstånden innebar mer arbete för lantbrukarna. Det finns flertalet studier som beskriver de fördelar, fram för allt sällskapsdjur, har på människor (Knight & Herzo 2009; O’Haire 2010; Wunderlin et al. 2021; Friedmann & Son 2009). Detta skulle kunna förklara de positiva effekter god djurvälstånd hade på arbetsmiljön hos de intervjuade. Däremot beskrev de även de negativa konsekvenser en dålig arbetsmiljö har på djurvälstånden. Denna upplevelse kan bekräftas av en studie av Annerber & Sandøe (2019), där de beskrev hur dåliga arbetsförhållanden kan ha en negativ påverkan på djurvälstånden.

Av de gårdar som deltog i denna studie hade majoriteten en uppbunden besättning 66,7 % (4 av 6 besättningar). Detta överensstämmer ganska bra med statistik från Växa (2022), där 59,9% av besättningarna med färre än 100 kor hade uppbundna system. Att hålla korna uppbundet är något som kan ha negativa konsekvenser både på djurvälstånden och arbetsmiljön. Som tidigare nämnts innebar ett uppbundet system en högre arbetsbelastning (Phillips 2018) och förhindrade korna från att utföra vissa sociala beteenden (Phillips et al 2013; Popescu et al 2014; Phillips 2018). Ifall att lantbrukarna i studien hade haft möjlighet att byta till lösdrift, skulle det få positiva effekter både på lantbrukarnas arbetsmiljö och kornas djurvälstånd. De flesta av lantbrukarna som hade uppbundet ville ha lösdrift i stället, men ansåg att det inte var möjligt i dagsläget om de ville behålla samma antal mjölkande. Att

de inte kunde byta från uppbundet till lösdrift på grund av bankerna är något samhället måste vara medvetna om. Detta stora hinder som lantbrukarna med uppbundna system står inför är något som vi som samhälle behöver ta ställning till, ifall vi vill behålla de små mjölgårdarna och ha lösdriftssystem där.

Ett annat problem som påverkade arbetsmiljön och som även kunde påverka djurvälståndet var det administrativa arbetet. Från tidigare studier var genomsnittet tid som lades på administration per vecka 2,7 timmar (Lunner Kolstrup et al. 2017), genomsnittet i denna studie var i stället 3,3 timmar per vecka. Denna faktor kan sätta hög press på arbetsmiljön, vilket i sin tur kan påverka djurvälståndet. Skillnad mellan den tidigare studien och detta arbete, skulle kunna bero på att de flesta av gårdarna i denna studie även hade egna gårdsmejerier eller gårdsbutik som krävde mer administration. Även fast det var en viss skillnad mellan denna studie och studien av Lunner Kolstrup et al. (2017), är det timmar som skulle kunna ha spenderats på djurskötsel i stället. Som en av lantbrukarna nämnde, valde de detta arbete för arbetet ute bland djuren, inte för att sitta inne och jobba med administration. Enligt lantbrukarna innebär administrationen stress, vilket är en faktor som lantbrukare angav hade en negativ påverkan på djurvälståndet. Är detta något vi kan förändra för att underlätta arbetet för lantbrukarna och ge dem möjlighet att fokusera på det de gör bäst, att ta hand om sina djur.

Tidigare litteratur nämner faktorn om press utifrån som en riskfaktor inom lantbruket (Pinzke 2018). Detta är även något lantbrukare i denna studie har meddelat att denna press bland annat kommer ifrån medier som matar ut information om att korna och lantbruket förstör planeten. Skulle denna press utifrån kunna få negativa konsekvenser på djurvälståndet? Som tidigare studier har visat ansåg danska djurskötare att ifall de inte kände sig uppskattade eller inte hade en bra relation till lantbrukaren, påverkade detta djurvälståndet negativt (Annerber & Sandøe 2019). Kan då det negativa ljuset som media att lantbruket i få negativa konsekvenser på djurvälståndet? Innebär den negativa synen att lantbrukarna inte känner sig uppskattade och att det skulle kunna påverka djurvälståndet negativt? Upplevelsen som lantbrukarna i denna studie gav mig var att de alla verkade stolta över sitt jobb och att det bidrar till livsmedelsförsörjningen, samt att de producerade maten på ett bra sätt med god djurvälstånd. Men om vi fortsätter att sätta lantbrukare i dåligt ljus utan att visa uppskattning för det arbete de gör kanske denna press kommer få negativa konsekvenser på djurvälståndet till slut.

5.4 Gårdens förutsättningar

Alla de jämtländska gårdarna som deltog i denna studie (3 av 6 gårdar) ägde skog och ägnade sig åt skogsbruk (se tabell 1). En tidigare studie från norra Sverige har

påpekat att många småskaliga lantbruk i skogsbygd ägde och brukade skog eftersom det hade en positiv påverkan på gårdens ekonomi (Hajdu et al. 2020). Detta skulle kunna vara fallet även på gårdarna från Jämtland som deltog i denna studie. Den ekonomiska tryggheten som skogsbruket kan bidra med skulle kunna göra det möjligt för mindre mjölkgårdar att fortsätta drivas i skogsbygd. Detta är fördelaktigt eftersom det finns begränsat med odlingsmark i dessa områden och därför är de inte lämpliga för större besättningar (Hajdu et al. 2020). Även lantbrukare i denna studie har beskrivit detta, att tillgängligheten av brukbar mark är en begränsande faktor för att kunna utöka besättningen. Det kan inte dras några slutsatser kring detta den här studien på grund av dess omfattningsgrad. Det kan dock vara något som är värt att göra vidare studier kring ifall vi vill fortsätta ha kvar mindre mjölkgårdar i skogsbygd.

En fråga som lantbrukare ställde sig var ifall det är hållbart att dubbla i storlek för att kunna ha kvar gården och bygga om från uppbundet till lösdrift när gården egentligen inte har förutsättningar för det. En tidigare studie har beskrivit att denna begränsning av storlek framför allt fanns i skogsbygd där gårdarna oftast inte kan växa i storlek till följd av att den odlingsbara marken är begränsad (Hajdu et al. 2020). Lantbrukarna nämnde att de var begränsade att växa mer på grund av den mark som finns i närheten och ser det som ohållbart att behöva köpa in grovfoder för att kunna öka djurantalet. Kan vi anse detta vara hållbart att gårdarna ska behöva dubblas i storlek trots att inte marken och området runt om kan bära denna storlek av gård, eller ska dessa gårdar behöva lägga ner för att uppfylla våra krav när vi hela tiden pratar om att ha ett hållbart samhälle?

Det fanns ytterligare skillnader mellan gårdarna i Jämtland och Uppland, vilket var att på alla de jämtländska gårdarna deltog de alltid två personer. Det skulle kunna vara en slump men är ändå ett intressant faktum. Detta skulle kunna bero på att en av gårdarna i Uppland bedrevs av en lantbrukare, en annan gårdarna drevs av en lantbrukare som hade en anställd, men på den sista gården var det ett par som drev gården men bara en av dem som deltog i intervjun. Detta till skillnad från gårdarna i Jämtland där alla gårdarna drevs av två personer. Var detta en ren slump eller berodde detta på att det var ett annat lugn uppe i Jämtland och att de kunde ta sig tiden att delta båda två? Det kan även vara andra faktorer som påverkade detta, som skillnaden på storleken på gården. Det är svårt att säga, men något intressant att ha i åtanke för framtida studier.

Som tidigare nämnt har det setts en tydlig minskning av mindre mjölkgårdar (SOS 2023), vilket har inneburit att lantbrukare blir mer isolerade (Röös et al., 2019). Detta skulle kunna innebära att lantbrukare inte skulle vilja fortsätta, men enligt lantbrukarna i denna studie verkar detta inte vara fallet. Vissa av lantbrukarna i denna studie ansåg det i stället vara en drivkraft för att fortsätta kämpa när man var

en av de sista kvar. En annan faktor som kan ha påverkat att lantbrukarna inte kände sig isolerade var placeringen av gårdarna. Ingen av de gårdarna som deltog i denna studie var belägen väldigt isolerat. En studie har även visat att sällskapsdjur minskar känslan av isolering (Friedmann & Son 2009), vilket även kan gälla närvaron av kor. Ifall vi vill ha kvar de små mjölkgårdarna i Sverige är det viktigt att ge lantbrukarna som är motiverade att fortsätta, de rätta förutsättningarna att göra de.

Husdjursstatistik från Växa (2022) visade att produktionen för kor i besättningar med 1–74,9 kor, 2021 var i genomsnitt 10 072 kg ECM. Två av sex gårdar låg ungefär på denna nivå (se tabell 1), det var de två gårdarna med lösdrift, ytterligare två gårdar med uppbundet system låg strax under denna nivå. Detta visade att ur produktionssynpunkt var dessa gårdar representativa för denna besättningsstorlek. De gårdarna som producerade mindre än detta hade gjort medvetna val som ledde till den lägre produktionen. Den faktorn visar även att de små mjölkgårdarna har en hög produktion trots sin storlek och är därför en viktig faktor i livsmedelsförsörjningen i Sverige. I en tidigare rapport har det diskuterats den vikt mindre gårdar har för vår framtida livsmedelsförsörjning i krissituationer (Eriksson 2018). Detta understryks av produktionsnivån gårdarna i denna studie ligger på samt att de flesta av dem hade egna gårdsmejeri, vilket även det kan vara viktigt under krissituationer.

5.5 Upplevelse av livet som lantbrukare

Flertalet av lantbrukarna ville inte anse sig själva vara nöjda med sitt liv eller identifierade det som deras idealliv. Men de var å andra sidan positiva till deras liv och det yrke de har valt. Några lantbrukare beskrev det som en ovilja att fortsätta utvecklas ifall man var nöjd, men enligt mig är detta inte nödvändigtvis fallet. Att vara nöjd och att uppleva ett idealliv behöver inte nödvändigtvis innebära att de inte finns en vilja utvecklas. Att ifall det liv de levde just nu skulle vara ett idealliv, skulle förhindra att deras idealliv skulle vara något annat med andra förutsättningar. Beror detta på den tacksamhetskultur en av lantbrukarna nämnde, att man som lantbrukare ska vara tacksam men inte säga att man är nöjd med livet? Detta kan vara viktigt att ta med sig till framtida intervjuer, att de som intervjuas kan ha en viss inställning till att vara nöjd eller att det liknar deras idealliv. Men att från någon som ser deras liv utifrån tolkar det som att de är nöjda med sina liv. För min uppfattning efter dessa intervjuer var just det, att lantbrukarna var nöjda med sina liv eftersom det inte direkt var någon av dem som skulle vilja arbeta med något annat. Även fast de arbetade extra med andra saker för att bryta av, var det ändå korna och lantbruket som de brann för. Min upplevelse av de lantbrukare jag har mött var just det, att de var väldigt nöjda med sina liv. Att vara nöjd utesluter inte en vilja att fortsätta utveckla sitt liv och utvecklas inom de yrke de har.

För vissa av lantbrukarna var det en självklarhet att det var en livsstil, medan det för andra inte var lika självklart. En lantbrukare ansåg att de har varit en livsstil men att det höll på att bli mer och mer av ett yrke, medan en annan såg det som både yrke och livsstil. En av lantbrukarna som ansåg att det var en livsstil påpekade även vikten av att vårda sin livsstil. Jag tror att svaren på dessa frågor beror på deras attityd mot vad en livsstil är. Sedan är det nog viktigt att även ha ett privatliv utanför gården för lantbrukarnas välbefinnande, att det i dagens samhälle inte går att endast ha ens eget företag som livsstil. Det kanske inte handlar om att lantbruket inte är en livsstil utan att det handlar om att vårda den livsstilen och att ta ledigt som är det viktiga, att ta en paus från gården för att se och göra något annat. Som en lantbrukare berättade så pratade de oftast om lantbruket även på deras fritid. En stor del av deras liv bestod av lantbruket, är det inte det som en livsstil innebär? Är det även här som en negativ inställning till att kalla det livsstil som är problemet? För egen del har jag sett på att ha ens yrke som sin livsstil som något positivt, men det är även viktigt att ta pauser från det för att göra något annat.

5.6 Att tänka på vid liknande studier

Användandet av transkriberings verktyget i Word fungerade förhållandevis bra men det hade vissa begränsningar. Dels var funktionen känslig för bakomliggande röster i ljudfilen, dels hade den svårt för dialekter och vissa fackord. Detta innebar en del extra arbete i form av korrekturläsning och redigering av texten. Vilket var tidskrävande och viktigt att ta hänsyn till ifall detta verktyg ska användas igen. Däremot är det ett gratis alternativ om man har en liten budget. Det är även fördelaktigt för första fasen av den tematiska analysen, att bekanta sig med sin egen data.

En skillnad som kan ha uppstått mellan intervjuerna i Uppland och Jämtland var att intervjuerna i Uppland utfördes tillsammans med en annan student som också ställde frågor, vilket kan ha påverkat resultatet. I vissa frågor resulterade det i användbart extra material, men det innebar även extra arbete med transkriberingen när informationen var irrelevant för denna studie. Dessutom innebar detta skiljaktigheter mellan intervjuerna.

De sex faser som beskrevs i material och metod, skedde inte lika utförligt under studiens gång. Många faser av den tematiska analysen lades ihop och noteringar under processen gång skedde inte kontinuerligt, men slutprodukten blev ändå likvärdig. Ifall jag hade utfört denna studie igen hade jag varit duktigare på att anteckna varje separat fas och även utfört faserna separat.

6. Slutsats

Denna studie har gett en god grund för vidare studier på detta ämne men har även visat varför behovet av vidare forskning finns. Lantbrukarna upplevde att de generellt hade en bra arbetsmiljö men det fanns vissa faktorer som stressade lantbrukarna. En av de största stressfaktorerna som lantbrukarna i denna studie beskrev var administrationen. Detta är något som behöver ses över, ifall det finns en möjlighet att minska eller underlätta denna arbetsuppgift. En period som alla lantbrukare i studien ansåg vara stressig var skörden, men de kände sig inte generellt stressade över detta under längre tid. Protokollet (bilaga 2) som används som ett verktyg på större gårdar för att ta reda på tidsåtgången på gården, fungerar inte på dessa små gårdar. Detta är ett bevis på att rådgivningen behöver anpassa sina verktyg efter de små mjölkgårdarna för att informationen ska bli användbar. En faktor som skulle kunna påverka mindre mjölkgårdar i skogsbygd är kombinationen med mjölkproduktion och skogsbruk. Detta är ett ämne som skulle vara intressant att studera vidare i framtida studier.

Lantbrukarna beskrev djurvälstånd som rena, friska och glad djur. Alla lantbrukare ansåg även att de hade god djurvälstånd men att det fanns förbättringsmöjligheter. De flesta av lantbrukarna hade uppbundet system, vilket påverkade både arbetsmiljön och djurvälstånden. Det är dock svårt för lantbrukarna att bygga om till lösdrift ifall de inte vill eller kan öka djurantalet, eftersom de inte beviljas lån för att bygga om. Detta är något vi som samhälle måste ta ställning till ifall vi vill förbättra arbetsmiljön och djurvälstånden samt behålla dessa mindre gårdar. Resultat från denna studie visade även att gårdarna hade en god produktion samt att majoriteten hade egna mejerier, vilket innebär att de verkligen bidrog till vår livsmedelsförsörjning. Eftersom mindre mjölkgårdar kan ha en viktig roll i framtida livsmedelsförsörjning, blir det extra viktigt att samhället gör det som krävs för att dessa gårdar ska finnas kvar. Trots att antalet mindre mjölkgårdar minskar, hade lantbrukarna i denna studie en stark drivkraft till att fortsätta. Detta innebär att det finns goda förutsättningar för att de mindre mjölkgårdarna kommer finnas kvar.

Referenser

- Annerber, I. & Sandøe, P. (2019). When the Working Environment is Bad, you Take it out on the Animals – How Employees on Danish Farms Perceive Animal Welfare. *Food Ethic.* 3, 21–34.
- Appelby, C. M., Olsson, S. A. I. & Galindo, F. (2018). *Animal Welfare*. 3rd Edition, Boston: CABI.
- AV (2023a). Arbetskadestatistik per branschgrupp. Arbetsmiljöverket. [Arbetskadestatistik per branschgrupp](#) [2023-03-05].
- AV (2023b). Antal dödsfall i arbetsolyckor efter näringsgren 2012-2021. Totalt och därav kvinnor (kv). Arbetsmiljöverket [Antal dödsfall i arbetsolyckor efter näringsgren](#) [2023-03-05].
- Barkema, H. W., von Keyserlingk, M. A. G., Kastelic, J. P., Lam, T. J. G. M., Luby, C., Roj, J. P., LeBlanc, S. J., Keefe, G. P. & Kelton, D. F. (2015). Invited review: Changes in the dairy industry affecting dairy cattle health and welfare. *Journal of Dairy Science.* 98: 11, 7426–7445.
- Bergström Nilsson, S., Lans Strömblad, H. & Lunner Kolstrup, C. (2020). Byråkratin i lantbruket belastar och kostar. (Rapport 2020:7). Alnarp: Institutionen för Arbetsvetenskap, Ekonomi och Miljöpsykologi, Sveriges lantbruksuniversitet. [SLU publication database \(SLUPub\)](#).
- Byrne, D. (2022). A worked example of Braun and Clarke’s approach to reflexive thematic analysis. *Quality & Quantity.* 56, 1391-1412.
- Contzen, S. & Häberli, I. (2021). Exploring dairy farmers quality of life perceptions – a Swiss case study. *Journal of Rural Studies.* 88, 227–238.
- Eriksson, C. (2018). Livsmedelsproduktion ur ett beredskapsperspektiv. Sårbarheter och lösningar för ökad resiliens. (Future Food Reports 1). Uppsala: forskningsplattformen SLU Future Food, Sveriges lantbruksuniversitet. [Livsmedelsproduktion ur ett beredskapsperspektiv](#) .
- Fraser, D. (2008). *Understanding Animal Welfare – Science in its Cultural Context*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Friedmann, E., & Son, H. (2009). The human–companion animal bond: how humans benefit. *Veterinary Clinics of North America: Small Animal Practice.* 39(2), 293-326.
- Hajdu, F., Eriksson, C., Waldenström, C. & Westholm, E. (2020). Sveriges förändrade lantbruk – Lantbrukarnas egna röster om förändringar sedan 1900-talet och strategier inför framtiden. (Future Food Reports 11). Kalmar: Sveriges Lantbruksuniversitet forskningsplattformen SLU Future Food. [Sveriges förändrade lantbruk](#).

- Hansson, H. & Lagerkvist, C. J. (2015). Identifying use and non-use values of animal welfare: Evidence from Swedish dairy agriculture. *Food Policy*. 50, 35–42.
- Knight, S. & Herzog, H. (2009). All Creatures Great and Small: New Perspectives on Psychology and Human–Animal Interactions. *Journal of Social Issues*. 65(3), 451–461.
- Lans Strömblad, H., Bergström Nilsson, S. & Lunner Kolstrup, C. (2018). Mängden och tillämpningen av lagkrav oroar och begränsar företagandet på landsbygden. [Faktablad]. Alnarp: Institutionen för Arbetsvetenskap, Ekonomi och Miljöpsykologi, Sveriges Lantbruksuniversitet. [Mängden & tillämpningen av lagkrav](#) [2023-03-12].
- Lundmark Hedman, F., Rodriguez Ewerlöf, I., Frössling, F. & Berg, C. (2022). Swedish dairy farmers' perceptions of animal welfare inspections. *Frontiers in Animal Science*. 3, 1–16.
- Lunner Kolstrup, C., Bergström Nilsson, S. & Lans Strömblad, H. (2017). Kraftigt ökat antal lagkrav för lantbruksföretag. [Faktablad]. Info nr 20. Alnarp: Institutionen för Arbetsvetenskap, Ekonomi och Miljöpsykologi, Sveriges lantbruksuniversitet. [Kraftigt ökat antal lagkrav](#) [2023-03-05].
- Lunner Kolstrup, C., Kallioniemi, M., Lundqvist, P., Kymäläinen, H-R., Stallones, L. & Brumby, S. (2013). International Perspectives on Psychosocial Working Conditions, Mental Health, and Stress of Dairy Farm Operators. *Journal of Agromedicine*. 18, 244–255.
- Maulabakhsh, R. & Raziq, A. (2015). Impact of Working Environment on Job Satisfaction. *Procedia Economics and Finance*. 23, 717–725.
- O'Haire, M. (2010). Companion animals and human health: Benefits, challenges, and the road ahead. *Journal of Veterinary Behavior*. 5(5), 226-234.
- Phillips, C. J. C., Beerda, B., Knierim, U., Waiblinger, S., Lidfor, L., Krohn, C. C., Canali, E., Valk, H., Veissier, I. & Hopster, H. (2013). A review of the impact of housing on dairy cow behaviour, health and welfare. I: Aland, A. & Banhazi, T. *Livestock housing modern management to ensure optimal health and welfare of farm animals*. Wageningen: Wageningen Academic Publishers. 37-54. 978-90-8686-217-7.
- Phillips, C. J. C. (2018). *Principles of Cattle Production*. 3rd Edition, Boston: CABI.
- Pinzke, S. (2016). Comparison of working conditions and prevalence of musculoskeletal symptoms among dairy farmers in southern Sweden over a 25-year period. *Frontiers in public health*. 4 (98), 1–12.
- Pinzke, S. (2018). Stress och trötthet som orsak till olycksfall inom jordbruket – En kunskapssammanställning. (Rapport 2018:6). Alnarp: Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap, Sveriges lantbruksuniversitet. [Stress & trötthet som orsaks till olycksfall](#) .
- Popescu, S., Borda, C., Diugan, E. A., Niculae, M., Stefan, R. & Sandru, C. D. (2014). The effect of the housing system on the welfare quality of dairy cows. *Italian Journal of Animal Science*. 13 (2940), 15-22.
- Porcher, J. (2006). Well-being and suffering in livestock farming: living conditions at work for people and animals. *Sociologie du Travail*. 48(1), e56-e70.

- Röös, E., Fischer, K., Tidåker, P. & Källström Nordström, H. (2019). How well is farmers' social situation captured by sustainability assessment tools? A Swedish case study. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*. 26(3), 268–281.
- Scheurich, A., Penicka, A., Hörtenhuber, S., Lindenthal, T., Quendler, E. & Zollitsch, W. (2021). Elements of Social sustainability among Austrian hay milk farmers: Between satisfaction and stress. *Sustainability*. 13, 13010.
- SJVFS 2019:18. *Statens jordbruksverks föreskrifter och allmänna råd om nötkreaturshållning inom lantbruket m.m.* Jönköping: Statens jordbruksverk.
- Sorge, U, S., Cherry, C. & Bender, J, B. (2014). Perception of the importance of human-animal interactions on cattle flow and worker safety on Minnesota dairy farms. *Journal of Dairy Science*. 97 (7), 4632–4638.
- SOS (2023). Antal djur och jordbruksföretag med djur efter Län, Kategori, Variabel, Tabelluppgift och År. Sveriges officiella statistik Jordbruksverket. [Antal djur och jordbruksföretag med djur](#) [2023-03-05].
- Växa Sverige. (2022). Husdjursstatistik 2022. Växa Husdjursstatistik. [Växa husdjursstatistik](#) . [2022-04-05].
- Wunderlich, N. V., Mosteller, J., Beverland, M., B., Downey, H., Kraus, K., Lin, M-H. J. & Syrjäälä, H. (2021). Animals in our Lives: An Interactive Well-Being Perspective. *Journal of Macromarketing*. 41(4), 646-662.

Populärvetenskaplig sammanfattning

Det har setts en tydlig minskning av antalet företag med mjölkgårdar i Sverige, det är framför allt de mindre gårdarna som har minskat i antal. Denna minskning skulle kunna påverka Sveriges livsmedelsförsörjning under krissituationer. En viktig förutsättning för att små mjölkföretagare ska överleva i framtiden är att det finns en god arbetsmiljö och djurvälstånd på gårdarna. Syftet med denna studie var att ta reda på hur lantbrukarna upplevde sin arbetsmiljö samt deras definition och upplevelse av djurmiljön i ett fåtal mindre besättningar. Studien utfördes på sex mindre gårdar i Jämtland och Uppland. Lantbrukarna på dessa gårdar intervjuades och det utfördes en analys av svaren.

Resultatet från denna studie visade att lantbrukarna ansåg sig ha en bra arbetsmiljö och djurvälstånd på deras gårdar. Dessa lantbrukare beskrev att bra djurvälstånd innebar hållbara och långlivade kor, att korna är välmående, fina, rena, glada och friska. De togs även upp under studien att lantbrukarna alltid prioriterade korna först. Lantbrukarna som deltog i denna studie var generellt positiva till sina liv som lantbrukare men det fanns vissa saker som hade en negativ påverkan på deras liv. Detta var dels det administrativa arbetet som innebar en stress för lantbrukarna, och dels var det påtryckningar utifrån. Lantbrukare beskrev att dessa påtryckningar kom från mejerierna, myndigheter samt konsumenter och media. En kortvarig stress som lantbrukarna upplevde var under skördeperioden.

Lantbrukarna ansåg att djurvälstånden hade en direkt koppling till arbetsmiljön. De ansåg att en god djurvälstånd hade en positiv påverkan på deras arbetsmiljö. Den viktiga roll mindre mjölkgårdar spelar i vår framtida livsmedelsförsörjning, är den motivation samhället behöver för att göra det som krävs för att behålla dessa gårdar. Eftersom lantbrukarna redan har motivationen att finnas kvar med de rätta förutsättningarna.

Tack

Jag vill ägna ett stort tack till mina handledare Lisa Ekman samt min biträdande handledare Paulina Lingers, för det stöd jag har fått under hela projektet. Jag vill även ägna ett stort tack till alla de lantbrukare som deltagit i denna studie, utan er hade inte denna studie kunnat genomföras.

Bilaga 1

Basfakta

- **Hur mjölkar ni?**
- **Utfodring?**
- **Storlek på gården?**
- **Antal mjölkkor varav sinlagda:**
- **Antal nötkreatur totalt:**
- **Antal mjölkningar/dag:**
- **Avkastning kg ECM:**
- **Mjölkleveranser i veckan:**

Arbetsmiljö

- **Hur upplever du din arbetsmiljö?**
- **Hur ser ni på arbets säkerhet och olyckor?**
- Har ni någon strategi för att hantera arbetsuppgifter under stressiga perioder?
- Vilka arbetar på gården?
- Administrativt arbete?
- Finns det något du anser extra tidskrävande stressigt?
- Känner du dig stressad?
- Arbetar ni själva i stallet?
- Skador/smärtor/problem med kroppen?

Djurvelfärd

- **Vad är djurvelfärd för dig?**
- **Hur upplever du djurvelfärden i din besättning?**
- **Hur ser du på arbetsmiljöns påverkan på djurvelfärden?**
- **Ifall du hade haft obegränsat med pengar/tid. Hade du då ändrat något i din djurhållning/skötsel/rutiner?**

Utbildning / Övrigt

- **Annan verksamhet?**
- **Hur har du lärt dig det du kan om mjölkproduktion?** Uppväxt på gård? Lantbruksgymnasium? Universitetsutbildning?

Upplevelser

- **Hur upplever du ditt liv som lantbrukare?**
  - Hur värdesätter du din tid? – Hur balanserar
  - Livsstil eller arbete?
  - Vad är motivationen/drivkraften?
  - Mest givande arbetsuppgifterna?
  - Jobbigaste/ mest krävande/ stressigaste arbetsuppgifterna?
  - Känner du dig nöjd med ditt liv som lantbrukare?
  - Känner du att din nuvarande situation liknar ditt idealliv?
  - Känner du att ditt liv som lantbrukare motsvarar dina förväntningar?
  - Varför valde du att bli lantbrukare?
  - Hur gammal var du när du bestämde dig för att bli lantbrukare?

Bilaga 2

Kor	Mån	Tis	Ons	Tors	Fre	Lör	Sön
Mjölkning							
Rengöring (mjölkrobot, uppsamlingsfälla)							
Blanda foder. Inklusive inhämtning av foder							
Utfodring (inklusive insopning)							
Gödselskrapning							
Strö							
Tillsyn och brunstk kontroll							
Flyttning av kor							
Övrigt							
Veterinär-behandling/husdjurstekniker, semin/dräktighetskontroll							
Spädkalvar	Mån	Tis	Ons	Tors	Fre	Lör	Sön
Mjölkutfodring							
Övrig utfodring							
Gödsling							
Strö							
Flyttning av kalvar							
Rengöring av kalvutrymme (desinficering mm)							
Rekryteringsdjur	Mån	Tis	Ons	Tors	Fre	Lör	Sön
Utfodring (inklusive inhämtning & eventuellt blandning av foder)							
Gödselskrapning							
Strö							
Tillsyn & brunstk kontroll							
Flyttning av kvigor							
Övrigt							
Underhåll & reparation	Mån	Tis	Ons	Tors	Fre	Lör	Sön
Byggnader & inventarier							
Teknik							
Övriga sysselsättningar							
Administrativt	Mån	Tis	Ons	Tors	Fre	Lör	Sön
Registrering (CDB, stalljournal mm)							
Arbetsledning							
Övrigt	Mån	Tis	Ons	Tors	Fre	Lör	Sön

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Även om du inte publicerar fulltexten kommer den arkiveras digitalt. Om fler än en person har skrivit arbetet gäller krysset för samtliga författare. Du hittar en länk till SLU:s publiceringsavtal på den här sidan:

- <https://libanswers.slu.se/sv/faq/228316>.

JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.